

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Možnosti a meze právní regulace společenských vztahů

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
JUDr. Miroslava Kejdová, CSc.

Vypracoval:
Martin Hрма

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Možnosti a meze právní regulace společenských vztahů“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

V Brně dne 20.4. 2009

.....

Martin Hrma

Poděkování

Děkuji JUDr. Miroslavě Kejdové, CSc. za rady a konzultace, které mi poskytla při zpracovávání mé bakalářské práce.

Martin Hrna

OBSAH

Úvod	2
1. Právo a právní regulace společnosti	4
1.1 Co je to právo	4
1.2 Právo a společnost	5
1.3 Systém práva v ČR	6
1.3.1 Základní právní regulace v ČR	6
1.3.2 Demokratický právní stát	8
1.3.3 Základní lidská práva a svobody	10
1.4 Právní vědomí	11
1.5 Právní norma a její vliv na jednotlivce	13
1.6 Objektivní právo a objektivita práva, subjektivní právo	16
1.7 Užití a zneužití práva v praxi	17
1.8 Možnosti práva v regulaci společnosti - dílčí závěr	21
2. Morálka a morální normy	23
2.1 Morálka	23
2.2 Etika	24
2.3 Morální kategorie (hodnoty)	25
2.3.1 Pravda	26
2.3.2 Dobro	27
2.3.3 Spravedlnost	28
2.4 Morální norma	29
2.5 Vztah práva a morálky	29
2.6 Problém konfliktu práva a morálky	31
2.7 Morálka a právo – dílčí závěr	32
3. Rodina a výchova ve vztahu k právu	34
3.1 Výchova a vzdělávání ve vztahu k právu	34
3.2 Současnost a minulost výchovy k právu, postavení sociální pedagogiky	38
3.3 Rodina, rozvod – možnosti právní a morální regulace	39
Závěr	42
Resumé	44
Anotace	45
Literatura a prameny (informační zdroje)	46

1. ÚVOD

Téma této práce jsem si zvolil, jelikož v dnešní době je otázka právní regulace společenských vztahů velice diskutovaná. Tato diskuse probíhá nejen na odborné úrovni, ale přitahuje též zájem široké laické veřejnosti. Z medií se na nás každý den valí množství informací o dopravních nehodách zapříčiněných porušením zákonných povinností, stížnosti lidí, kteří byli podvedeni a přišli o svůj majetek, či výpovědi poškozených nebo jejich příbuzných, kteří se stali oběťmi trestných činů. Na pozadí všech těchto lidských tragédií je zde volání po zpřísnění trestů za účelem ochránění společnosti před dalším jednáním pachatele nebo jako strašák pro ty, kteří by ho chtěli následovat. Ono volání po zpřísnění trestů je dnes omezeno pouze na trest nejkrajnější, a v našem právní systému hojně užívaný, trestu odnětí svobody.

Mnohdy zdá se, společnost zapomíná na to, že existují i jiné možnosti řešení, nejen pomocí práva regulovat, nařizovat a přizpůsobovat. Do pozadí ustupuje další regulativní prvek a to morálka, která je právu co do obsahu velice podobná. V odborné literatuře je právo často označováno za „minimum mravnosti nebo minimum morálky“.

V každé společnosti je bezesporu nutná určitá regulace, která dá základ a řád většině oblastí společenského života. Není však možné snažit se popsat a taxativně pojmenovat vše, co je zakázáno nebo povoleno. Každý jedinec by měl mít vytvořenou určitou vnitřní regulaci, která bude řídit jeho chování a jednání.

Z tohoto důvodu je nutné zmínit nezastupitelnou roli rodinné výchovy. Jelikož rodina je nejdůležitější socializační prostředí, které náš život ovlivňuje. Pokud jsme zmínili rodinnou výchovu, nesmíme opomenout též vliv školy, kde se odehrává socializace spojená s edukací. Kooperace těchto dvou základních výchovných a vzdělávacích prostředí má zásadní vliv na chápání společenských vztahů a regulaci chování. Mezi nejdůležitější zásady patří vedení každého k zodpovědnosti za své jednání a konání.

Již v útlém věku jsou děti poučovány o tom co je spravedlivé a co ne. Každý z nás však spravedlnost vnímá odlišně, na základě získaných znalostí, zkušeností, ale také podle vnitřního přesvědčení.

Tato práce se zamýšlí nad tím, co mají právo a morálka společného a naopak. Hledá rozdíly v těchto dvou regulativních systémech. Poukazuje na to, že jsou situace a případy, kdy i ta nejlepší právní úprava nevyřeší spor, který nastal. Práce zdůrazňuje

nezastupitelnou roli vzdělávacích institucí ve vytváření mravních hodnot, získávání vědomostí a zkušeností, které následně pomáhají jednotlivci lépe chápat a porozumět právu, jak de lege lata, tak de lege ferenda. Pokouší se co nejpřesněji definovat, kde jsou hranice práva v regulaci společenských vztahů a kde již má své nezastupitelné místo morálka, svědomí, ale také sebekázeň.

První část této práce přibližuje pojem práva a právního systému v ČR. Ukazuje, jak právo může ovlivňovat a jak ovlivňuje společnost a společenské mínění. Jsou zde též vymezeny pojmy jako např. základní lidská práva a svobody, právní norma a právní vědomí.

Druhá část se věnuje morálce a etice, které v souvislosti se společenskými vztahy patří mezi samostatné regulační systémy. Jde především o zdůraznění propojení práva a morálky, společných znaků, ale také jejich rozdílů.

V třetí části je popisována role vzdělání a rodiny na vývoj jednotlivce a jeho socializaci. Dále je práce zaměřena na rodinu, jako nejdůležitější společenský vztah v našem životě, rozvod manželství s dětmi a možnost právní regulace rozvodu. V práci není opomenuto propojení práva, morálky a sociální pedagogiky.

Základní pracovní hypotéza této práce zní velice obecně a to, že v naší společnosti je právo považováno za jediný možný a spravedlivý prostředek regulace společenských vztahů, což je důsledkem hypertrofie práva. V návaznosti na základní hypotézu lze formulovat doplňující a to, že pro správné fungování práva ve společnosti, je nutná podpora morálky.

Metody užití v práci jsou především odborné pojednání, obsahová analýza dostupné literatury a jiných písemných pramenů.

Cílem této práce tedy není rozbor právního prostředí nebo snad hledání chyb v právním systému, ale snaha o přiblížení problému práva, morálky a výchovy jako základních regulačních systémů.

1. Právo a právní regulace společnosti

1.1 Co je to právo ?

Cílem této práce není podání vyčerpávající odpovědi, to by ani vzhledem ke stanovené šíři práce a šíři tohoto pojmu nebylo možné. Ani prosté popsání historie vzniku práva, přes jeho vývoj až do současnosti by uspokojivě neodpovědělo na otázku, co je to právo? V dostupné literatuře byla hledána definice, která by právo oddělila od ostatních společenských věd. Při tomto hledání jsem zpočátku narážel na fakt, že pojem práva není jednoznačně definován, jako je tomu u přírodních věd. Je mnoho pramenů, kde je právo popisováno a děleno na mnoho odvětví jako např. trestní právo, občanské právo, obchodní právo atd., ale také na právní vědy, jako jsou, filosofie práva, sociologie práva, historie práva, teorie práva atd..

V odborné literatuře, která se zabývá některým z uvedených odvětví, je uveden obecný popis práva a právní vědy. Každý by si mohl vybrat, jaká z těchto myšlenek se mu pro právo zdá nejvýstižnější. Tato práce se nejvíce ztotožňuje s následujícím popisem: „Pod tlakem zájmových střetů v rámci mezilidských vztahů vzniká potřeba formulace obecně platných pravidel chování zabezpečujících relativní sociální stabilitu. Tuto funkci plní z počátku normy mravní a náboženské, avšak rozporný charakter vztahů mezi jedinci a skupinami vede postupně ke zvýraznění úlohy práva jako universálně srovnatelného, relativně rovného měřítka chování lidí s rozdílným společenským statutem.“¹ Ani tento popis nebo by se snad dalo říci definice, na položenou otázku, co je to právo zcela neodpovídá. Naznačuje však důvod vzniku a základní cíle práva.

Na základě prostudování odborné literatury se dá obecně říci, že: „Právo je obecnou množinou pravidel chování.“ Nejedná se však o obecnou definici práva, nýbrž o společný znak všech právních odvětví.

Na závěr je nutné konstatování jednoho důležitého faktu a to, že právo je v různých částech světa vnímáno a prosazováno rozdílně. Tato práce je samozřejmě zaměřena na především na regulativnost práva v České republice.

---

¹ Havránek, J. a kol. Právní teorie, Uiridica Brunensia, 1995, s. 14, ISBN 80-85964-23-6

1.2 Právo a společnost

Z předchozích úvah vyplývá, že právo je jedním z pilířů regulace, ale i seberegulace společnosti. Jeho základním smyslem je dát řád společenskému životu. Právo má integrativní funkci, která vyjadřuje schopnost práva sjednotit a uspořádat moderní společnost a v jejím rámci stabilizovat sociální vztahy a sociální chování. Zatímco pro předmoderní společnost je charakteristická malá dynamika a pestré množství tradičních prostředků sociální kontroly, z moderní společnosti se tyto prostředky postupně vytrácejí a jsou nahrazovány racionalizovanými prostředky sociální kontroly, které se tak zároveň stávají výlučnými prostředky zajištění integrity společnosti. E.A. Ross označil právo za nejspecializovanější a vysoce rozpracovaný prostředek sociální kontroly. Pro moderní společnost je typické, že většina jejich normativních systémů má jen omezenou platnost a tato pluralita vyžaduje, aby byl ustaven alespoň jeden systém s nezpochybnitelnou obecnou platností.²

V tomto důsledku je společnost ovlivňována právem a právo je ovlivňováno vývojem společnosti a to nejen záměrně, ale i spontánně. I přesto, že se v dnešní době společnost vyvíjí velice dynamicky, je důležitým faktorem stabilita práva. Jelikož platí: „Ubi ius incertum, ibi ius nullum“ (kde je právo neurčité, tam není práva).

Časté změny právních úprav působí chaos a labilitu. To, že je ve společnosti důležitá stabilita a to nejen ta právní, je možné vidět na případech, kdy dochází ke státním převratům a to i revolučním. Ve valné většině dochází pouze k dílčím změnám v právních řádech a nemusíme se dívat ani přes hranice, stačí si nalistovat trestní nebo občanský zákon. I když oba prodělaly mnoho novel, jejich základ byl schválen v roce 1960 respektive 1964. Až v současné době, 20 let po změně režimu, jsou schvalovány nebo připravovány tyto nové kodexy. Není však nikde zaručeno, že nové právní úpravy budou lepší, nehledě na to, že jejich vliv na společnost se plně projeví až za několik let. Důležitý význam má též působení mimoprávních normativních systémů, náboženství, zvyků, morálky, ale také cílená výchova, vzdělávání k úctě k právu a důvěry v právo.

Jestliže by právo mělo být jediným normativním systémem s všeobecnou platností v soudobé západní, tzv. multikulturní společnosti, potom by samo v sobě, jako systém multikulturní, muselo obsahovat nejen verze spravedlnosti podle jednotlivých kultur, ale zároveň i všechny normativní a hodnotové principy i nároky těchto kultur. A

---

² Houbová, D. Psychologie pro právníky, Masarykova universita, Brno, 2004, s.163, ISBN 80-210-3468-8

to je zcela nepředstavitelný požadavek.³ To zcela jasně ukazuje na nutnost propojenosti jednotlivých regulativních systémů.

1.3 Systém práva v ČR

Pokud žijeme a chceme žít v moderní společnosti je nutné abychom dodržovali normativní řád ve všech oblastech společenského života, tedy je nutné usměřňovat a kontrolovat sociální chování všech členů společnosti. Právní regulace, její možnosti a meze jsou omezené. Společnost jako celek by měla dodržovat kromě právních zásad především morální zásady, ale též náboženské a zvykové. Tento myšlenkový celek, který se stále vyvíjí by měl být logický a navazující na sebe.

Česká republika je svobodným, demokratickým a právním státem, který se svou tvorbou a aplikací práva začleňuje do jednoho ze dvou základních druhů právní kultury: angloamerický tzv. „common law“ a „Kontinentálně evropský“. Jak je již na první pohled z uvedených názvů patrné, angloamerický je aplikován především v Anglii a státech, které byly dříve Anglií ovládány, v USA má toto právo určité odlišnosti. Základním a typickým pramenem jsou soudní precedenty. Proti tomu kontinentálně evropský je aplikován především v evropských státech a jejich bývalých koloniích, které byly pod jejich nadvládou. Česká republika patří do kontinentálně evropské právní kultury, kde jsou hlavním pramenem práva normativní právní akty.

V současné době můžeme pozorovat mírné sblížení obou právních kultur, kdy na straně angloamerické je vidět přijímání zákonů a na straně kontinentálně evropské roste užívání judikatur, ale rozdíl z hlediska aplikace práva je stále propastný.

Jaký z uvedených systémů je dokonalejší, spravedlivější a stabilnější je otázkou názoru. Mnohem důležitější je fakt, že oba fungují již řadu století.

Ve světě především v Africe a Asii existují i další typy právních kultur, které vycházejí zejména z tradic a náboženských práv islámské, hindské atd..

1.3.1 Základní právní regulace v ČR

Z uvedeného je zřejmé, že Česká republika a její právní řád patří do systému kontinentálně evropského práva, kde je právo tvořeno, tedy pramenem práva jsou

---

³ Příbáň, J. Sociologie práva, Sociologické nakladatelství, Praha, 1996, s. 165, ISBN 80-85850-18-4

zásadně normativními akty, které vznikají jako výsledek činnosti orgánů zákonodárné moci. Popis legislativního procesu, klasifikace a vyhlášení normativních aktů, by mohlo být na několik samostatných bakalářských či diplomových prací, nehledě na to, že tyto informace jsou uvedeny ve všech publikacích, které se právem v ČR zabývají. Za důležité tato práce považuje zmínit prameny práva České republiky, mezi které patří:

- 1) Mezinárodní smlouvy jimiž je ČR vázána.
- 2) Specificky určité nálezy Ústavního soudu.
- 3) Zákony a jiné normativní akty (ústavní zákony, zákony, prováděcí předpisy, vyhlášky, nařízení, zákonná opatření senátu, rozhodnutí prezidenta republiky).

Zákony jsou v ČR základním druhem normativních aktů. Jejich prostřednictvím jsou stanovena závazná pravidla, jimiž by se společnost v demokratickém právním státě měla řídit. Jejich vydání je výrazem výsostné moci – státní suverenity tj. nezávislosti na jakékoliv jiné moci, jak uvnitř, tak vně hranic státu.⁴

Právní vědomí a orientace v právu v České republice pro širokou veřejnost je stále ještě něco, co není považováno za důležité a potřebné. Autor se o tom přesvědčuje dnes a denně při výkonu svého povolání, jelikož pracuje jako policista.

Vždyť stačí, aby se každý z nás zamyslel nad tím, co ví o ústavě České republiky nebo Listině základních práv a svobod. Kdy naposledy slyšel nebo viděl, že by některý z hromadných sdělovacích prostředků se tímto tématem zabíral. Přitom již v preambuli zákona 4. 1/1993 Sb. Ústava České republiky je psáno:

„My, občané České republiky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, v čase obnovy samostatného českého státu, věrni všem dobrým tradicím dávné státnosti zemí Koruny samostatného českého státu, věrni všem dobrým tradicím dávné státnosti zemí Koruny české i státnosti československé, odhodláni budovat, chránit a rozvíjet Českou republiku v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody jako vlast rovnoprávných, svobodných občanů, kteří jsou si vědomi svých povinností vůči druhým a zodpovědnosti vůči celku, jako svobodný a demokratický stát, založený na úctě k lidským právům a na zásadách občanské společnosti, jako součást rodiny evropských a světových demokracií, odhodláni společně střežit a rozvíjet zděděné přírodní a kulturní, hmotné a duchovní bohatství, odhodláni řídit se všemi osvědčenými principy právního státu, prostřednictvím svých svobodně zvolených zástupců přijímáme tuto Ústavu České republiky.“⁵

⁴ Boguszak, J. Čapek, J. Gerloch, A. Teorie práva, ASPI Publishing, Praha, 2004, s. 237, ISBN 80-7357-030-0

⁵ Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České Republiky

Tedy český lid, byť prostřednictvím svých volených zástupců si Ústavu zvolil za svůj základní kámen společnosti a zavazuje se, že od něj bude odvíjet své jednání a konání. V tomto textu je spousta symbolů, které značí postoj nás občanů ČR k dalšímu vývoji státu, k základním potřebám, právům i povinnostem, kdy nejsou taxativně vyjmenované, ale pouze symbolicky naznačené. Tyto symboly jsou již konkrétně rozváděny a taxativně stanoveny v jednotlivých právních odvětvích, které upravují souhrn souvisejících společenských vztahů. Jedná se zejména o právo občanské, obchodní, pracovní, rodinné, trestní, správní, finanční atd. .

Další již zmíněný neméně důležitý je ústavní zákon č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod, tento zákon nejlépe vystihuje již první článek: „Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva jsou nezadatelná, nezczizitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná.“⁶

Co je hlavním cílem těchto ústavních norem? Jsou tyto normy dodržovány, když za jejich porušení nehrozí sankce? Je zřejmé, že demokracie a lidská práva jsou základem našeho státu. V souladu s nimi musí být všechny ostatní právní normy, které svým obsahem základní ústavní principy podporují.

Hlavním cílem ústavních zákonů je určování základních pravidel řešení konfliktu, bez použití násilí a zajištění řádného fungování společnosti. Jejich dodržování by mělo plynout z naší úcty k těmto zákonům a morální zodpovědnosti jednotlivce i kolektivu.

1.3.2 Demokratický právní stát

V současné době je většina vyspělých států, mezi které se řadí i ČR označována za demokratické právní státy. Co si vlastně pod tímto atributem představit?

Zaměříme se nejprve na přívlastek „demokratický“, který vychází ze slova řeckého původu demokracie (demos=lid, kratein=vládnout) neboli vláda lidu, což naznačuje hlavní směr všech států, které se za demokratické nejen označují, ale také tak vystupují. Mezi jeho základní znaky patří:

1. Zdrojem moci je lid, který ji vykonává buď přímo nebo prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné nebo soudní.

---

⁶ Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

2. Rozhodování těchto orgánů by mělo být v maximální možné míře veřejné a transparentní. To platí především o soudech, ale také o parlamentu.
3. Státní moc slouží všem občanům a to bez rozdílu věku, národnosti, barvy pleti, vyznání, ale i pohlaví.
4. Přijímaná rozhodnutí vládnoucích orgánů by měla vyjadřovat mínění většiny obyvatel, ale neměla by být v rozporu se základními zájmy menšin.
5. Volné soutěžení politických stran, jinak označováno jako „pluralita politických stran“⁷ dnes velice viditelné a v některých chvílích již unavující, někdy i kontraproduktivní .

Je zřejmé, že tento výčet není úplný. Existuje celá řada dalších prvků, které demokratický stát charakterizují. Vývoj a míra demokracie je též dána tradicemi a politickou kulturou každé společnosti.

Mezi základní znaky přívlastku „právní“ patří:

1. Státní moc je možné uplatňovat pouze v mezích stanovených zákonem.
2. Občan může činit vše, co není zákonem zakázáno.
4. Nelze žádným způsobem změnit demokratické uspořádání státu.
5. Nezávislý výkon soudní moci poskytuje ochranu práv a svobod občanů.⁸

Taktéž se nejedná o úplný výčet, mezi další důležité prvky patří pravidlo, že nikdo nesmí přesahovat své zákonné pravomoci a nikdo nemá absolutní moc.

Současné doktrinální pojetí demokratického právního státu zahrnuje dva základní principy:

- a) uplatňování většinové vůle lidu
- b) ale zároveň ochranu rovných lidských (občanských a politických) práv a základních svobod jedince, eo ipso tedy i menšiny⁹

V tomto kontextu je nutné uvést, že demokracie se neobejde bez práva a právo bez demokracie. Důležitá je vyváženost práv a povinností, kdy nesmí dojít k zvýhodnění té či oné skupiny nebo jednotlivce. Systém musí být přijatelný pro všechny politické směry. Protože jen takový může zaručit, že podle jasně daných pravidel může uspět každý. Pokud by tomu tak nebylo, snaha o získání vlivu by mohla přerůst v nepřehledný boj bez pravidel. Poté bychom již nemohli hovořit o demokratickém právním státě.

---

⁷ Jirásková, V. Občan v demokratické společnosti, Sociologické nakladatelství, Praha 1999, s. 43, ISBN 80-85850-78-8

⁸ tamtéž, s. 43

⁹ Boguszak, J. Čapek, J. Gerloch, A. Teorie práva, ASPI Publishing, Praha, 2004, s. 222, ISBN 80-7357-030-0

Na dodržování základních principů demokracie dohlíží, jak institucionální orgány zřízené státem, tak především určitá neformální demokratická kontrola státních orgánů a organizací, kterou je veřejné mínění. Důležitou roli, ale někdy i negativní, při kontrole, mají hromadné sdělovací prostředky. Jejich výhoda v této činnosti proti jednotlivci nebo skupině obyvatel je především v ekonomické síle a možnosti oslovit širokou veřejnost.

1.3.3 Základní lidská práva a svobody

Kde se vzala ona lidská práva, která tvoří základ všech vyspělých demokratických právních systémů ve světě? Co vlastně znamenají? Kde hledat jejich kořeny?

Odpověď můžeme nalézt již v citované části naší ústavy a v LZPS, kde je uvedeno, že budeme chránit a rozvíjet Českou republiku v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody jako vlast rovnoprávných, svobodných občanů, kteří jsou si vědomi svých povinností vůči druhým a zodpovědnosti vůči celku a také že se jedná o práva nezadatelná, nezczitelná, nepromlčitelná. Všechny tyto symboly naznačují, že základní lidská práva a svobody náleží člověku už jen z pouhé jeho existence. „Lze říci, že právní stát plní v soustavě občanských práv a svobod dvojakou úlohu: jednak reprezentuje obecný veřejný zájem, úsilí o integraci zájmů skupinových a individuálních, jednak je garantem výkonu a ochrany demokratických práv a svobod. Úkolem práva je vytvářet (spolu s dalšími sociálními nástroji) mezi těmito dvěma funkcemi stav optimální rovnováhy,“¹⁰ Jelikož jsou lidská práva věcí veřejnou, není možné ponechat je jen v moci orgánů státní správy. Nejdůležitější je postoj společnosti jako celku k této otázce. Ochota a snaha občanů tato práva si navzájem uznat, dbát na jejich dodržování a v případě jejich porušení se snažit sjednat nápravu.

Z historického hlediska je otázka lidských práv poměrně novým tématem ve společnosti. Svou důležitost získala až v padesátých letech dvacátého století, kdy se lidská práva stala jednou z nejdůležitějších a nejdiskutovanějších otázek na mezinárodním poli. To měla za následek především druhá světová válka, která svou krutostí a nepochopitelnou lhostejností k lidskému životu vyděsila celý svět. Z tohoto titulu byla nutná a nevyhnutelná reakce, která přišla ze strana Organizace spojených

---

¹⁰ Havránek, J. a kol. Právní teorie, Uiridica Brunensia, 1995, s. 22, ISBN 80-85964-23-6

národů dne 10.12.1948 v New Yorku v podobě Všeobecné deklarace lidských práv. Z tohoto dokumentu vychází ostatní mezinárodní úmluvy týkající se lidských práv.

Jak je však vidět na současné mezinárodní situaci, lidé jsou nepočítelní a žádná sebelepší úmluva, mezinárodní smlouva nebo ústava nezajistí dodržování základních lidských práv a svobod. Po celém světě je rozpoutáno několik válečných konfliktů, při kterých trpí civilní obyvatelstvo. K porušování jejich základních práv a svobod dochází dnes a denně př. (Irák, Afgánistán atd.). Nezáleží na tom, jak se tyto války nazývají, zda boj za trvalou svobodu nebo boj proti teroru. Co je na těchto konfliktech zarážející a šokující? Ne jen to, že základní lidská práva a svobody jsou odsunuty do pozadí, ale především to, že ve jménu politických a hospodářských cílů je válka dál vedena a prodlužována navzdory zápornému postoji obyvatel zúčastněných i nezúčastněných zemí.

1.4 Právní vědomí

Jak již bylo řečeno, právo je označováno za systém obecné množiny pravidel chování. Oproti tomu právní vědomí lze charakterizovat jako vztah jednotlivce nebo společnosti k tomuto systému. Dle právního sociologa R. Cotterella se skládá ze dvou složek:

- 1) znalosti práva – informace a znalosti
- 2) mínění o právu – prvky postojové a prvky hodnotící (emocionální i racionální hodnotící soudy a představy)¹¹

V moderní společnosti se snad až na výjimky nevyskytují osoby, které by nějaké právní vědomí neměly, jelikož od útlého věku jsou nám základní hodnoty morálky a práva vštěpovány. Každý ví, že krást se nemá, ale ne již všichni vědí, že krádež může být trestným činem. Nikdo nemůže chtít, aby každý dokonale znal právní řád. Je však žádoucí mít o něm, alespoň povědomí. Současná situace u nás není tak vážná, ale ani nemůžeme být přehnaní optimisté. Dá se konstatovat, že naše země prošla velkou právní krizí a nyní zažíváme určitou stagnaci ve znalosti a mínění o právu.

Určit co, je základní příčinou ztráty zájmu o právo, není jednoduché a existuje mnoho názorů. Ten nejprozaičtější je jeho neznalost. Jak lidé mají dodržovat a užívat základní práva a povinnosti, pokud neznají ani základní obsah uvedených ústavní

---

¹¹ Večeřa, M. Urbanová, M. Základy sociologie práva Brno, Doplněk, Brno, 1996, s. 131, ISBN 80-210-1459-8

zákonů (ústava a LZPS). Těmto zákonům nebyla a není věnována pozornost, kterou si zaslouží. Je nereálné a též i zcela zbytečné se učit z paměti jednotlivé články, nebo snad dokonce celé hlavy zákonů, ale obecné povědomí a porozumění těmto textům by mělo patřit mezi základní vzdělání všech občanů České republiky.

Tato nechť nebo nevole lidí právo poznávat a snažit se právo pochopit je dle J. Kysely dána „nespokojeností občanů se stavem a správou věcí obecných vyplývajících začasť z problémů transformace totalitních či autoritativních režimů v demokratické, res. z její české varianty. Velmi často se objevují stížnosti na to, že právo není vymahatelné, že stát nekoná tak, jak by podle očekávání svých obyvatel konat měl.“¹² Je velice těžké začít znovu důvěřovat těm, kteří právo vykládají a aplikují a tedy v celý právní systém, když docházelo přes čtyřicet let k svévolnému využívání práva vládnoucím režimem k vlastnímu prospěchu a byl potlačován vlastní názor. Na druhou stranu je nutné podotknout, že i dnes je právo v rukou vládnoucích zákonodárců často využíváno k jejich prospěchu, už ne však ideologickému, jako spíš ekonomickému.

V totalitních státech je a bylo vždy potlačováno individuum a jedinec především sloužil státu. „V protikladu k právnímu státu tedy v totalitním režimu je programově odstraňována sféra, do které by politická moc nezasahovala.“¹³

Další možnou příčinou je dle B. Komárkové to že, „Lidská práva nejsou ohrožena jen ultimativními nároky politických náboženství, ale i konzumním životním stylem současného člověka.“¹⁴

V této myšlence je důležité to, že nejen zvládnoucí moci ohrožuje právní řád, ale i lidé samotní nechtějí nebo nemají čas v dnešní uspěchané a přetechnizované době přemýšlet o svých právech a povinnostech.

Sociologové tvrdí, že legitimita práva není dána jeho legalitou, ale sociálním prostředím, ve kterém právo platí a působí. Právo se stává legitimní tehdy, existuje-li ve společnosti obecně přijímaná víra nebo přesvědčení o jeho správnosti a náležitosti.¹⁵

Pokud spojíme všechny citované názory v jeden celek, je zřejmé, že vývoj práva v naší zemi dozajista ovlivnil a stále ještě ovlivňuje stín minulosti, v podobě totalitního režimu, který se snažil potlačovat všechny svobodné projevy ve společnosti.

---

¹² Kysela, J. Právo na odpor a občanskou neposlušnost, Doplněk, Brno 2001, s. 112, ISBN80-723-078-3

¹³ Boguszak, J. Čapek, J. Gerloch, A. Teorie práva, ASPI Publishing, Praha, 2004, s. 237, ISBN 80-7357-030-0

¹⁴ Komárková, B. Původ a význam lidských práv, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, s. 218, ISBN 80-04-25384-9

¹⁵ Příbáň, J. Suverenita, právo a legitimita, Karolinum nakladatelství Univerzity Karlovy, Praha, 1997, s. 232, ISBN 80-7184-470-5

Nepřipouštěl diskuzi o zákonech a způsobu jejich prosazování. Pokud se někdo veřejně pokusil o kritiku, byl velice tvrdým způsobem perzekuován.

Společenské klima je v moderní době ponejvíce ovlivněno konzumním životem. Starost o pohodlí a komfort odsouvá do pozadí zájem a potřebu rozvíjení poznání sama sebe. Mravní a duchovní hodnoty jsou brány jako určitý přežitek. Vzdělání je považováno za pomyslný stupeň k bohatství a luxusu. Je neoddiskutovatelným faktem, že vzdělaní lidé budou vykonávat prestižnější povolání a tomu odpovídající finanční ohodnocení, ale vzdělání by mělo především člověka rozvíjet a to po všech stránkách.

Kdo z nás neslyšel onu větu „Uč se, aby ses jednou měl dobře a nemusel pracovat jako já.“ Přitom je tato věta absurdní celým svým obsahem, kdy práci označuje za něco špatného, ne-li potupného.

Na druhou stranu je však nutné poznamenat, že k určitým náznakům zlepšení právního vědomí a vzdělání k úctě k právu dochází. Jedním takovýmto světlým bodem může být školská reforma. Především v souvislosti se začleněním práva a morálky do její koncepce, toto téma bude dále v práci rozebíráno v třetí kapitole, věnující se vzdělání a právu.

1.5 Právní norma a její vliv na jednotlivce

V dnešním teoretickém pojetí práva je právní norma chápána jako státem vydané a jím chráněné obecně závazné (obecné) pravidlo chování, které zakládá práva pro účastníky společenských vztahů určitého druhu a ukládá jim právní povinnosti.¹⁶

Platná právní norma zapadá do celku, tedy do systému právních norem, které regulují jednání jednotlivce ve společnosti. Její poznání a pochopení je možné až v systému práva.

Právní norma je závazná, neponechává subjektům práva (nebo jen v určitých mezích) na vůli jak se mají zachovat, stanoví množinu právně dovolených chování, stanoví je jako povinná.¹⁷

Na druhou stranu je nutné uvést, že adresáti právních norem, tedy občané a ostatní subjekty, většinou plní své povinnosti automaticky a spontánně, jelikož takové jednání považují za normální. Pokud by měl být vyjádřen obecnější význam právní

¹⁶ Havránek, J. a kol. Právní teorie, Uiridica Brunensia, 1995, s. 144, ISBN 80-85964-23-6

¹⁷ Boguszak, J. Čapek, J. Gerloch, A. Teorie práva, ASPI Publishing, Praha, 2004, s. 81, ISBN 80-7357-030-0

normy a co jejím vytvořením normotvůrce zamýšlel, byl by nazván snahou o zachování poklidného stavu a vyjádření toho, co býti má. Pokud však dojde k porušení právní normy, je povinností státu, všemi možnými způsoby donutit občana ke zjednání nápravy, případně jej za takovéto jednání potrestat.

Vznik nové právní normy by měl být dán potřebou společnosti, její snahou okleštit jednání v těch situacích, kde to považuje za nezbytné. Vždyť již samotné slovo norma je ve slovníku cizích slov vyjádřena jako:

„norma - všeobecné závazné pravidlo, předpis; s odkazem na slovo normální“

„normální – běžný, obvyklý, pravidelný, průměrný, představující normu“¹⁸

Jinak řečeno, již v samotném významu slova je řečeno, že každý z nás jedná v souladu s právními normami aniž si to uvědomuje. Rozdělit funkce z pohledu působení na jednotlivce jako osobnost lze například následujícím způsobem:

- 1) funkce restriktivní - právní normy omezují tendenci k uspokojování určitých subjektivně pojímaných potřeb,
- 2) funkce protektivní - právo umožňuje realizaci některých potřeb nebo usnadňuje jejich uspokojování,
- 3) funkce direktivní - právní normy zaměřují aktivitu jedinců ve směru zájmů a potřeb veřejných,
- 4) funkce prediktivní - právo jedincům umožňuje orientaci v budoucích situacích podobného druhu,
- 5) funkce facilitační - ulehčení rozhodování jedinci tím, že právo řeší určité situace konstantním způsobem.¹⁹

Dalším důležitým faktorem působícím na jednotlivce a na jeho vnímání práva je v procesu socializace jeho nejbližší prostředí a to je rodina. Rodiče při výchově svých dětí používají většinou slovo normální jako mantinel nebo obraz toho, co je povoleno a jakého chování by se jejich ratolesti měly vyvarovat. Obsahem poučení a vysvětlení ovšem nejsou právní normy jako takové, ale laické popisování těchto norem. Například rodiče se pokoušejí svým dětem vštípit to, že si nesmějí brát bez dovolení cizí věci, nebo takové věci, které jim nepatří, rozbíjet a ničit. S velkou nadsázkou řečeno, v poučení jim prakticky sdělují, že krádež a poškozování cizí věci je „trestným činem“. Tedy působí jako prvotní učitelé práva. Vytvářejí tak prostředí, které je v důsledku jedním ze základních a nejdůležitějších faktorů v procesu utváření osobnosti.

¹⁸ ABZ slovník cizích slov (<http://slovník-cizich-slov.abz.cz>)

¹⁹ Havránek, J. a kol. Právní teorie, Uiridica Brunensia, 1995, s. 18, ISBN 80-85964-23-6

Dle profesora Krause:“ Hned od narození do sebe člověk, obrazně řečeno, „nasává“ vše, co má kolem sebe, co se kolem něj děje, co vnímá. Bývá to velmi často silnější než jiné vlivy přicházející později (např. ve škole).“²⁰

Jak z uvedeného plyne, je důležité již od útlého věku formovat osobnost jedince, jeho postoj k právům a povinnostem, jeho vnitřní přesvědčení. Tento proces musí být z počátku řízený, kontrolovaný, postupný a dlouhodobý.

Podporu pro toto tvrzení je možné nalézt v teorii dělení úrovní právní socializace. Sociální psycholog J. Tapp v ní navázal na práci významného teoretika vývoje poznání J. Piageta a spolu s L. Kohlbergem zpracoval stádia vývoje formování vztahu jedince k právním normám, vyvíjející se spojitě od dětství po celý život. Tato vývojová stádia vyplývají z dozrávání kognitivních schopností a rozvoje sociální zkušenosti jedince.

Dělení pěti úrovní právní socializace:

1) *Předkonvencionální úroveň* – zahrnuje konformity, k nimž je jedinec veden pouze snahou, aby se vyhnul potrestání nebo aby získal odměnu. Jedinec tedy nevnímá normy jako sociální konvence, nemá k nim tento přístup.

2) *Konvencionální úroveň* – zahrnuje konformity k normám vyvolané vědomím, že jsou to normy. Výchozím přístupem je zde respekt ke stavu uspokojení jiných jedinců a ve vyšší etapě pak snaha spočívající ve “ splnění své povinnosti “ nebo ve vyjádření respektu.

3) *Postkonvencionální úroveň* – konformita k právu je spojena s morálními principy, právo je naplňováno jednáním, aniž by to vyžadovala nějaká vnější autorita – porušování práva je nenormální, autoritou je vnitřní morální povinnost dodržovat právo.

4) *Úroveň sociálního kontaktu* – spočívá ve vědomé podpoře a udržování sociálního (eo ipso i právního) řádu a procesů chránících sociální stabilitu a řádný běh sociálních změn – vliv sociálních ideálů.

5) *Vrcholová úroveň* – spočívá v provázání práva s vysokými morálními hledisky, principy a ideály, nadřazenými i nad právní normy, které by je případně nerespektovaly. Ne každý ovšem dosáhne této nejvyšší úrovně, velcí mu případně i porušit právní normu, která by byla v rozporu s „vyšším principem mravním.“²¹

Jak již bylo řečeno, tyto uvedené úrovně právní socializace potvrzují nutnost formovat osobnost jedince řízeně, kontrolovaně, postupně a dlouhodobě. V zájmu společnosti je docílit toho, aby se jedinec choval dle norem právních i morálních. Je

²⁰ Kraus, B. Poláčková, V. et al. Člověk – Prostředí – Výchova, Paido, Brno, 2001, s. 104, ISBN80-7315-004-2

²¹ Večeřa, M. Urbanová, M. Základy sociologie práva, Doplněk, Brno, 1996, s.72, ISBN 80-210-1459-8

nutné však poukázat na poslední úroveň, jak bylo uvedeno, ne všichni jí dosáhnou, ale ve fungujících demokratických právních státech by využití této úrovně právní socializace nemělo být potřebné. Tím se myslí, že v takovém státě by v ideálním případě mělo být právo obrazem morálky.

1.6 Objektivní právo a objektivita práva, subjektivní právo

Právo v objektivním smyslu je souborem platných právních norem, přesněji řečeno: „Objektivní právo je systém závazných pravidel chování (norem) vydaných, respektive akceptovaných státními orgány ve zvláštní formě a vynucovaných (v případě potřeby) státněmocenskými prostředky.“²², nebo-li objektivní právo, je právem platným, čili pozitivním. Pokud budeme srovnávat objektivní právo s jinými neprávními regulativními normativními systémy, jakými jsou morálka nebo i náboženství, je již z definice zřejmé, že právo se liší ve třech základních znacích. Těmito znaky jsou zvláštní forma, obecná závaznost a možnost uplatnění státního donucení.

Subjektivní právo, je právní možnost subjektu, chovat se určitým způsobem, tj. možnost vyjádřená a zaručená objektivním právem, a tedy i chráněná zvláštním způsobem stanoveným v právních normách.²³ Z definice plyne, že subjekt, tedy určitá osoba má volbu, jak se bude chovat. Mohli bychom říci, že má svobodu rozhodnutí, jak bude konat nebo nekonat. Na druhé straně subjektivní právo znamená i oprávnění požadovat, aby se druzí chovali stanoveným způsobem, tedy dle práva.

O subjektivním a objektivním právu se práce zmiňuje, jelikož je velice důležité pochopit, že právo nejsou jen zákonné normy, které jsou schvalovány a vyhlášovány. Jsou to také práva a v neposlední řadě povinnosti subjektů, kteří mohou, ale i nemusí, podle platných norem jednat.

Jak je to s objektivitou práva? Pozitivní právo je lidským výtvořem, kulturním artefaktem i když je do značné míry vytvořeno k morálním účelům, v zájmu spravedlnosti a obecného dobra. Právo existuje v jakémsi technickém řádu, ale je vytvořeno v tomto řádu právě kvůli cílům, jež leží v řádu morálním. Lze tedy říci, že my lidé vytváříme z morálních důvodů normativní systémy vynutitelných společenských pravidel, jež se ve významném rozsahu těší autonomii na morálce jako

²² Havránek, J. a kol. Právní teorie, Uiridica Brunensia, 1995, s. 15, ISBN 80-85964-23-6

²³ Boguszak, J. Čapek, J. Gerloch, A. Teorie práva, ASPI Publishing, Praha, 2004, s. 115, ISBN 80-7357-030-00

takové. Záměrně tato pravidla uzpůsobujeme jejich technické aplikaci a analýze například proto, abychom spravedlivě a s konečnou platností vytýčili meze svobodě chování, abychom řešili spory mezi občany, nebo mezi občany a vládou, nebo mezi správními orgány a to na různých úrovních. Abychom tuto aplikaci a analýzu usnadnili, byla vytvořena jakási právnická profese, v níž advokáti a soudci jsou rádci a arbitry. To však vede k tomu, že se všeobecně všichni na jejich výklad a následnou aplikaci spoléhají, což způsobuje jeden závažný následek v podobě vzdalování se práva všeobecnému přehledu.

Touto myšlenkou, nechtěl autor žádným způsobem hanit nebo snad napadat právnické profese, naopak čím fundovanější a znalejší tito lidé budou, tím lépe pro všechny ostatní. Cílem autorova snažení bylo apelovat na každého, aby prohluboval znalosti práva a minimalizoval tak možnost, že se stane jakousi figurkou ve hře znalců práva.

1.7 Užití a zneužití práva v praxi

V úvodu bylo naznačeno, že autorovou profesí je policejní komisař služby kriminální policie a vyšetřování. Jelikož se autor již při výběru tématu této práce rozhodl, že nebude provádět žádný průzkum veřejného mínění nebo lépe řečeno sociální šetření, k otázkám možností a mezí regulace společenských vztahů. K tomuto závěru autora vedlo přesvědčení, že není schopen provést dostatečně anonymní a rozsáhlý průzkum, kterým by mohl eliminovat, podle něho pochopitelnou, ale průzkum znehodnocující snahu na otázky týkající se morálky nebo práva odpovídat se snahou vypadat v očích druhých dobře. Rozhodl se proto, že odpovědi na otázky bude hledat v literatuře a také ve své praxi.

To, že možnosti a meze právní regulace společenských vztahů jsou omezené, nevystihuje pouze jeden z případů, které autor ve své praxi již prověřil nebo vyšetřoval, ale ten o kterém bude řeč, je snadno pochopitelný a možná i lidem blízký. V mé paměti se zapsal především v důsledku své absurdity.

Z popisu případu bude zřejmé, že možnosti práva jsou opravdu omezené a že ten, kdo se v právu orientuje, může mít výhodu. Není možné uvést jména ani data, dle kterých by bylo možno osoby identifikovat a vzhledem k jejich pozicím a společenskému postavení, nebylo požádáno o svolení celý případ zveřejnit. Nicméně si

myslím, že popis případu docela postačí k pochopení důvodů, proč jej autor v této práci uvedl. Mohlo by se tedy jednat o jakousi případovou studii, týkající se neznalosti práva, rodinných vztahů a úpadku morálky.

V polovině roku 2007 autor obdržel trestní oznámení pana E.P. (cca 60let), který podal trestní oznámení na paní Š.M.(33let) pro podezření ze spáchání trestného činu podvodu a poškozování cizích práv. Jednalo se o to, že pan E.P. pracoval ve společnosti, kterou dříve vlastnil a byl jejím jednatelem. Jelikož už se necítil fyzicky zdravý prodal jí paní Š.M. a stal se pouhým zaměstnancem, což popsal ve svém trestní oznámení. Po několika měsících došlo k neshodám, podal výpověď a ze společnosti odešel. Je důležité zmínit, že novou majitelku vždy při písemné i telefonické komunikaci označoval za paní Š.M.. Jako zaměstnanec pan E.P. užíval služební telefon, ten odevzdal i se SIM kartou jednatele společnosti při svém odchodu. Za několik měsíců obdržel do místa trvalého bydliště od telefonního operátora dvě složenky za používání jejich služeb ve výši cca 15 tisíc Kč, které s prodlením uhradil.

Oznamovatele E.P. byl opakovaně předvoláván k výslechu, po telefonu vždy sdělil, že na policii nepřijde, ať je celá věc konzultována s jeho právním zástupcem. Telefonický kontakt probíhal několikrát týdně, kdy se oznamovatel dotazoval na stav řízení. Jeho právní zástupce dotazy na stav řízení zasílal vždy jednou za měsíc. Jak již bylo uvedeno E.P. o podezřelém mluvil jako o „paní Š.M.“ toto oslovení je velice důležité pro další posouzení věci.

Z vyjádření telefonního operátora vyšlo najevo, že pan E.P. měl písemně požádat se svolením svého zaměstnavatele o převedení telefonního čísla na svou osobu. Toto měl provést v den odchodu ze společnosti, kdy také převedení bylo schváleno. Za užívané služby mu operátor zaslal vyúčtování.

Oznamovatel pan E.P. popíral, že by požádal o převedení služeb na svou osobu, z tohoto podezíral Š.M. s tím, že zfalšovala jeho podpis a služby užívala místo něj. Bylo zajištěno mnoho důkazů a vyslechnuto mnoho osob. V počátku prověřování bylo zasláno přes advokáta panu E.P. formulář poučení poškozeného, s žádostí o vyčíslení škody a zda se připojuje k trestnímu řízení s nárokem na náhradu škody. Často se stává, že poškození tento formulář zpět neodešlou nebo až po opakované urgenci. K věci bylo provedeno mnoho lustrací v policejních evidencích. Jelikož všechny zjištěné okolnosti nasvědčovali tomu, že trestný čin se stal a dopustila se ho konkrétní osoba paní Š.M., bylo nutné od E.P. získat ono poučení, aby mohly být zahájeny úkony trestní řízení dle

ustanovení § 160 odst. 1 trestního řádu a podezřelou obvinil ze spáchání zmíněných trestných činů.

Při opakovaném procházení všech nashromážděných dokumentů, vyšel najevo fakt, že pan E.P. má tři dcery a jedna z nich má stejné datum narození jako podezřelá Š.M., příjmení a to i rodné však bylo rozdílné od oznamovatele E.P., ani jeho současná manželka nebyla matkou Š.M.. Až při opravdu důkladném prověření bylo zjištěno, že podezřelá má stejné rodné číslo jako dcera pana E.P.. Toto zjištění bylo poněkud překvapivé a šokující, nicméně znamenalo, že oznamovatel a podezřelá jsou ve skutečnosti otec s dcerou. Což bylo velice zářející, jelikož podezřelá u výslechu (na radu svého advokáta, který byl přítomen, odmítla ve věci vypovídat) se nezmínila, že trestní oznámení na ní podal její otec. Přitom byla upozorněna, že důkazy hovoří v její neprospěch. Při telefonickém rozhovoru byl položen dotaz oznamovateli E.P. s tím, že bylo zjištěno, že podal trestní oznámení na svou dceru. Odvětil, že už ji jako dceru nebere. Na toto mu bylo sdělena velice důležitá věc, kterou mu měl ale ozřejmit jeho advokát, že ke stíhání dcery je nutný jeho souhlas. V ten moment se pan E.P. obořil, že žádný souhlas neposkytne a povinností je, cituji jeho slova, „paní, která si zaslouží kriminál“ potrestat.

Celá věc dopadla tak, že případ byl odložen, v odůvodnění rozhodnutí bylo konstatováno, že s největší pravděpodobností svým jednáním Š.M. naplnila skutkovou podstatu předmětných trestných činů, ale její otec a poškozený v jedné osobě nedal souhlas s jejím trestním stíháním. Advokát pana E.P. podal proti mému usnesení stížnost, kterou obvodní státní zástupce zrušil s konstatováním, že pokud E.P. nedal souhlas, není možné zahájit trestní stíhání.

Důležité je zmínit, že oba aktéři měli své advokáty, jednalo se o majetné lidi bydlící v centru Prahy, též oba vlastnili luxusní vůz. Po nějaké době jsem se od kolegy dozvěděl, že dcera podala trestní oznámení na svého otce a taktéž nedala souhlas s jeho stíháním.

Z celého uvedeného případu plyne, že oba právníci využili neznalosti svých klientů, jelikož bylo jasné, že o příbuzenství svých klientů věděli. Právník Š.M. byl dlouhodobým externím podnikovým právníkem, druhý byl dlouholetým známým pana E.P.. Jejich využití neznalosti klientů je spatřováno v tom, že oba vyžadovali od policejního orgánu zprávy o stavu řízení, několikrát byli osobně na služebně a za všechny tyto úkony si právníci účtují velice zajímavé finanční ohodnocení. Přitom měli

oba poučit své klienty, že pokud podávají trestní oznámení na osobu blízkou, lze zahájit a již v zahájeném trestním stíhání pokračovat pouze se souhlasem poškozeného.

Mez právní regulace zde narazila v okamžiku neposkytnutí souhlasu se stíháním, i když bylo jisté, že trestný čin spáchala konkrétní osoba. Dle názoru autora však byla absolutně překročena i mez morální, dcera podvedla svého otce. Oba, ač dospělí lidé, se nedokázali dohodnout a v rámci svých neurovnaných rodinných vztahů zneužívali a zatěžovali policii, potažmo státní zastupitelství. Jeden druhého se snažili trestat tím, že policie jako orgán činný v trestním řízení má možnost a někdy i povinnost provádět šetření v místě bydliště, výslechy osob a dožadovat zprávy od různých institucí. To, že se policie bude zajímat o toho druhého, brali jako odvetu nebo mstu.

Možnosti a meze jak zabránit takovému zneužívání veřejných institucí, práva a v neposlední řadě plýtvání peněz daňových poplatníků jsou prakticky nulové. Zákon ukládá povinnost prověřit každé trestní oznámení, které občan podá. To je naprosto v pořádku, ale na druhou stranu je tím umožněno takovéto zneužití ba dokonce někdy i mnohem horší. Oznamovatel může šikanovat jemu nějakým způsobem nevyhovujícího spoluobčana podáváním nových a nových smyšlených a nepravdivých trestních oznámení. Což je dle mého názoru mnohem nebezpečnější než uvedený případ, jelikož zde již dochází k omezování práv druhých.

Je na místě položit si otázku: Co je pro společnost přednější? Prověřit co nejvíce oznámení nebo zabránit zneužívání těchto oznámení i za cenu toho, že některá důvodná podezření zůstanou neprověřena? Seriózní zamyšlení nad touto otázkou by vydalo svým obsahem na další bakalářskou nebo diplomovou práci. Zavádění jakých si poplatků za podání trestních oznámení, podotýkám, že se jedná o myšlenku našich vrcholných politických představitelů. Ti v souvislosti s kauzou předsedy politické strany KDU-ČSL Jiří Čunkem, na kterého podala trestní oznámení paní Urbanová pro podezření z trestného činu přijímání úplatku, vyjadřovali nespokojenost nad tím, že trestní oznámení může podat kdokoliv, kdykoliv a na kohokoliv. V hromadných sdělovacích prostředcích zazněly názory některých politiků, že při podání trestního oznámení by měl též oznamovatel složit jakousi zálohu ve výši 5.000,-Kč. Naštěstí se jednalo jen o názory jedinců. Jakékoliv omezení v tomto smyslu by bylo velice nešťastné a pro společnost kontraproduktivní.

Je tedy především na orgánech činných v trestním řízení, aby všechna oznámení důkladně prověřily, nejprve po své linii, a poté teprve začaly jednat. Neexistuje žádný

dokonalý systém, který by zneužití zamezil, ale je třeba hledat možnosti, jak zneužívání eliminovat nebo alespoň minimalizovat.

Mnohem důležitější je, aby právo chránilo ty, kteří se jím řídí a všichni bez rozdílu měli jistotu v tom, že pokud budou cítit, že je pácháno příkoří, mají se kam obrátit s žádostí o pomoc. Nikdo nesmí mít strach nebo obavu obrátit se na instituce, které jsou státem za účelem ochrany práv občanů zřízeny.

1.8 Možnosti práva v regulaci společnosti – dílčí závěr

V této kapitole bylo naznačeno jak je společnost, především tedy ta česká, regulovaná právem. Právní systém České republiky je kontinentálně evropský, kde základní pramenem jsou zákony.

Dále byly zmíněny priority našeho právního systému a tedy i potažmo naší společnosti. Z uvedeného je zřejmé, že za nejdůležitější je považována ochrana základních lidských práv a svobod a ústavního zřízení. V minulosti bylo právo v důsledku politického uspořádání doménou pouze skupiny vyvolených. V důsledku toho právní vědomí ve společnosti upadalo. Dnes je největším problémem moderní uspěchaná společnost, nedostatek nebo lépe řečeno pocit nedostatku času, což má za následek, že právo je opět odsunuto na druhou kolej. Z tohoto důvodu je nutné a žádoucí začít právo přibližovat široké veřejnosti. Nejméně nákladná a nejefektivnější forma je bezesporu začlenění nauky o právu do školních osnov. To, že tomu tak je, a bude, naznačila nová školská reforma, o které bude v této práci pojednáno ve třetí kapitole této práce.

Neméně důležitou roli zde má funkční rodina, jako základní socializační prostředí. Není důležité ani žádoucí, aby v naší zemi žilo deset milionů právníků, chceme-li však, aby společnost fungovala a rozvíjela se, bez znalosti práva to nepůjde. Jak již staří Římané říkali: „Ubi societas, ibi ius“ (kde je společnost, tam je právo).

Pomocí práva je ve společenských vztazích prosazován určitý řád a myšlenka spravedlnosti. Z důvodů rozdílného postavení lidí ve společnosti je právo v ideálním případě jakýmsi pomyslným a shodným vodítkem, nebo chceme-li měřítkem hodnotícím jednání jednotlivců a skupin.

Právní systém se v moderní společnosti stává stále abstraktnější a obecnější, díky čemuž je sice možné popsat a regulovat stále komplikovanější sociální život, ale

zároveň se z práva vytrácí jeho určitost. Právo zajišťuje sociální stabilitu a integritu, avšak za tu cenu, že roste nejasnost obsahu norem a tím i nejistota a napětí ve společnosti, které je ve své podstatě napětím mezi obecností právního systému na straně jedné a konkrétními formami každodenního sociálního života a zkušenosti na straně druhé.²⁴

„C.J.Vaughan, in: Thomas v. Sorrell, 1677: Zákon, který člověk nemůže ani dodržovat, ani podle něho jednat, je neplatný a není žádným zákonem: a nelze dodržovat rozpory anebo jednat podle nich.“²⁵

Vývoj práva je nepřetržitý, tak jak se mění společnost a společenská poptávka dochází i ke změnám v normách upravující různé oblasti lidského konání.

Zářným důkazem tohoto tvrzení je otázka ekologie. V minulosti toto téma nebylo v centru pozornosti, diskuze o ekologii byly především doménou školních přednášek či zájmových sdružení. S příchodem globálního oteplování a zhoršování životního prostředí obecně došlo k výraznému posunu. Důkazem může být např. zvolení Strany zelených do parlamentu ČR. Jejich program je především o ekologii a nástupem této strany se dostala tato problematika do popředí společenského zájmu. Ekologické diskuze se přesunuly do debat na celostátních televizích a dnes se jedná o jedno z nejdiskutovanějších témat. Jsou schvalovány nové zákony upravující např. nakládání s odpady, jsou zaváděny různé poplatky za neekologické vytápění, přidělovány dotace na projekty zabývající se alternativními zdroji energie atd..

Z uvedeného je zřejmé, že hlavní vliv na regulaci společenských vztahů právem má společnost sama a to svými postoji a názory. Proto je důležité, aby právo a právní normy byly jednoznačné srozumitelné a přehledné. Pokud bude dodržováno toto základní pravidlo při utváření nových norem, nejdůležitější krok, k řádnému fungování právního demokratického státu máme za sebou.

---

²⁴ Přibáň, J. Sociologie práva, Sociologické nakladatelství, Praha 1996, s. 168, ISBN 80-85850-18-4

²⁵ Fuller, L. L. Morálka práva, Přeložil: Přibáň, J. Praha, 1998, OIKOYMENH, s. 37, ISBN 80-86005-65-8

2. MORÁLKA A MORÁLNÍ NORMY

2.1 MORÁLKA

„Morálka národa i charakter lidí se podobají zubům. Čím jsou zkaženější, tím víc bolí, když se jich někdo dotkne“

G. B. Shaw²⁶

„Lidský život se skládá ze sledu rozhodnutí. Rozhodujeme-li se, volíme mezi různými možnostmi chování nebo jednání. Rozhodování je nevyhnutelné. Můžeme volit mezi různými možnostmi způsoby jednání nebo chování, ale není v našich možnostech zvolit si, zda vůbec máme volit. I v tomto případě, že se nějakému jednání vyhneme, učinili jsme rozhodnutí.“²⁷

Tento úvod do kapitoly byl zvolen z pádného důvodu. Je v něm obsažena zásadní myšlenka, že v životě se neustále rozhodujeme. Je však na nás co učiníme a jak to učiníme. V zájmu rozvoje společnosti a jejího fungování jsou nastaveny regulativní systémy, o tom právním již byla řeč v první kapitole. Aby vůbec právo mohlo úspěšně plnit svou funkci, musí být v nejlepším případě v souladu s dalším regulativním systémem společenských vztahů a sice s morálkou.

V této kapitole bych chtěl popsat, jak je morálka ve společnosti vnímána, co si vlastně pod tímto pojmem představit a také její vztah k právu.

Morálka - (z latiny, moralitas, charakter, správné chování) je soubor principů založených a hodnocených na základě posuzování dobra a zla, které řídí chování lidské společnosti, případně soubor takto vytvořených principů, jejichž dodržování většina společnosti vyžaduje²⁸

V této definici je řečeno téměř vše, tedy morálka by měla být jakýmsi vnitřním mravním kodexem, přesvědčením za kterým si člověk stojí a podle kterého taky koná. Tato víra jedince v hodnoty, které si nastavil a které jsou v souladu s hodnotami společnosti, by měly být jakýmsi jeho nepsaným zákonem.

---

²⁶ Chromý, Z. Moudrost podle abecedy, Unis publishing, Brno, 1997, ISBN 80-86079-10-2

²⁷ Ricin, F. Obecná etika, přeložila: Jiříčková, D. OIKOYMENH, Praha, 1995, str. 11

²⁸ ABZ slovník cizích slov (<http://slovník-cizich-slov.abz.cz>)

Je však v této souvislosti nutné zmínit, že každá kultura má svá morální pravidla, dle kterých se řídí. Není tedy možné určit, že morální hodnoty, které jsou uznávané u nás, jsou jediné možné a správné. V literatuře autor vyhledal několik definic morálky, jen pro názornost dvě z nich.

“ V širokém slova smyslu pod pojmem morálka řadíme mravní ideje a názory, mravní standardy chování, mravní postoje, mravní zvyky a obyčeje a mravní normy, jimiž se lidé řídí ve svém mravním jednání, jako i mravní jednání samotné. Morálka je chápána především jako množství rozmanitých, rozporných, stále se měnících a subjektivně určených mravních názorů a mravního jednání.“²⁹

Pojem morálky označuje skutečnost, že společenským vztahům je vlastní přirozený řád, tzn. jsou uspořádány na základě vžitých (pravidelně se opakujících) pravidel a zvyků, které mají formu morálních norem a smyslem fungování morálních norem je vytvářet dobré, pozitivní (konstruktivní) mezilidské vztahy.³⁰

Zjednodušeně řečeno morálku lze považovat za soubor nároků a požadavků na chování a vystupování jednotlivce ve společnosti, které je onou společností hodnoceno a posuzováno. Hodnocení je prováděno v jistých protipolových morálních kategoriích např. spravedlnosti a nespravedlnosti, pravdy a lži, dobra a zla atd.

2.2 Etika

Pokud je řeč o morálce, je nutné zmínit též etiku. Tyto dva pojmy jsou často užívány jako synonyma o synonyma se však nejedná.

Etika - teorie mravnosti; soustava názorů na mravnost, systém mravních norem; morálka, mravnost"³¹

Etika neučí přímo, co se za daného stavu věcí má zde a nyní stát, nýbrž učí všeobecně, jak je utvářeno to, co se vůbec má stát. To, co se vůbec má stát, je mnohé a rozmanité. Etika vytváří obecný základ, z něhož to, co je aktuální, je viděno jako z ptací perspektivy. Etika v tom nepostupuje jinak než filozofie vůbec - neučí hotovým soudům, nýbrž samému souzení. Etika takto chápe otázku „Co máme činit?“. Neurčuje,

²⁹ Havránek, J. a kol. Právní teorie, Uiridica Brunensia, 1995, s. 36, ISBN 80-85964-23-6

³⁰ Machalová, T. Úvod do právní filozofie I. Díl. Masarykova univerzita, Brno, 2001, str. 32, ISBN 80-210-1829-1

³¹ ABZ slovník cizích slov (<http://slovník-cizich-slov.abz.cz>)

nepopisuje, nedefinuje u toho, co máme činit, ono vlastní „co“ – podává však kritéria, pomocí nichž to však lze poznat.³²

Nedílnou součástí etiky je rovněž řada hypotéz o člověku a jeho povaze. Stále se ptá proč, za jakých okolností a s jakými výsledky se lidé chovají či nechovají mravně. Snaží se pochopit morálku v situaci, kdy se lidé stále ještě chovají většinou nepochopitelně. Etika je chápána jako teorie způsobu lidského života, chování a jednání.³³

Již z definice obou pojmů plyne, že užití etiky jako synonyma morálky by nebylo příliš šťastné. Etika je v odborné literatuře vnímána jako vědní disciplína zkoumající morálku z teoretického hlediska. Morálka je tedy předmětem, který etika zkoumá. Pokud někdo užije pojmy morálky a etiky jako synonyma, není to až takové pochybení, jelikož morálka a etika se často překrývají, což je patrné i v odborné literatuře.

2.3 Morální kategorie (hodnoty)

V čem spočívá význam pojetí hodnot pro morálku? Při odpovědi na tuto otázku je třeba nejdříve uvážit, že jedna ze specifických otázek etiky je otázka vztahu bytí k povinnosti. Otázka o co je třeba usilovat, o co je třeba bojovat. Byl to především Kant, který upozornil na to, že teprve prostřednictvím svobodné vůle, která vede k rozhodování, je možné stanovení účelu a morální jednání. Morálka pro Kanta existuje pouze tehdy, jestliže odpovídá principu „musíš“ – založeném na rozumném rozhodnutí, takže se opírá o svobodné přijetí zákonitosti.³⁴

Jelikož úkolem této práce je zachytit možnosti a meze právní regulace společenských vztahů, je nutné se zaměřit na morálku a morální pravidla jako na systém zásad regulujících chování lidí ve společnosti. Již byla řeč o morálních kategoriích nebo chceme-li hodnotách, jako nejdůležitější z nich lze zmínit dobro, spravedlnost a pravdu. Tyto kategorie a jejich opaky zlo, nespravedlnost a lež, mají k právu nejbližší, proto jsou v této bakalářské práci dále rozebrány.

---

³² Hartmann, N. Struktura etického fenoménu, přeložil: Hlavoň, K. Academia, Praha, 2002, str. 25, ISBN 80-200-0970-1

³³ Brázda, R. Úvod do srovnávací etiky, KLP, Praha, 1998, s. 129, ISBN 80-85917-46-7

³⁴ Krumpel, H. Život a morálka, Horizont, Praha 1980, str. 29

2.3.1 Pravda

Co je to pravda? Pravda je především pojem, slovo stvořené člověkem. A pro každého má jiný význam. Pěkně zní definice, nebo lépe řečeno slovní spojení, že pravda je shoda poznání a skutečnosti. Kdo však poznává a jak? Odpověď zní člověk.

Budeme-li na chvíli předpokládat, že existuje objektivní realita, pak se dá říct, že většina živých tvorů na tomto světě má nějaký svůj vnitřní model prostředí, jehož složitost je úměrná vyspělosti nervové soustavy tohoto tvora. Člověk má tuto soustavu nejvyvinutější, a proto také je jeho vnitřní model světa nejkompexnější.

Nikoliv poznání, ale zkušenost je to, co pro člověka určuje, co je pravda. Jak by něco, co jsme zakusili, mohlo být nepravdivé? A přece - existuje ještě jedno měřítko pravdivosti: protože člověk je tvor společenský, je pro něj často důležité, aby se na jeho pravdě podíleli i jiní lidé. Proto, když vidíme něco co ostatní ne, jsme považováni za lháře nebo blázny. I toto je tedy jeden z rozměrů "pravdivosti".

Další tvrzení o pravdě, že pravda je míra souladu soudu o skutečnosti s opakovaně prožívanou zkušeností, má na mysli toto: Je-li tento soud schopen předpovědět i zkušenosti subjektem dosud nezažité, o to lepší je tento soud a o to je také pravdivější. Naopak, pokud je v nesouladu, je třeba ho doopravit tak, aby byl postupně více a více v souladu se zkušeností. Tak se postupem času doslova vyvine "pravda". Zprvu jde o pravdu subjektivní, teprve, dojde-li hodně lidí ke stejnému závěru, stává se z takovéto pravdy pravda kolektivní.

Je na snadě konstatovat, že pravda je pojem relativní, to co jedni považují za pravdivé, druzí mohou vidět jako lež. Proto v právu nejde o zjišťování subjektivní pravdy, ale pravdy kolektivní. Je to dáno i tím, že samo právo je kolektivním výtvozem společnosti.

Jeden z kmenů žijící v Africe má svérázný způsob zjišťování, jaká ze stran mluví pravdu a jaká naopak lže. Jedná se o určitý veřejný soud, kde však nejsou předkládány důkazy, vyslýcháni svědci nebo snad prováděny expertízy. Na tomto veřejném zasedání kmenové rady nad ohněm rozpálí v hrnci olej. Do hrnce náčelník vhodí kámen, ten kdo mluví pravdu a ve svou pravdu věří, do oleje sáhne i za cenu popálení, ten kdo lže a není schopen si za svým tvrzením stát pro kámen do rozpáleného oleje nesáhne. Důvod je jasný, za pravdou si stojí ten, kdo v ní věří. Na druhou stranu z morálního hlediska

může hovořit především o pravdě subjektivní, když člověk věří, že to co prožil, je skutečné, nemá důvod nevěřit tomu, že je to nepravdivé.

2.3.2 Dobro

Hodnota, nebo chceme-li kategorie dobra, je právě více zmiňována v oblasti morálky, v právu není často užívána. Dobro je všeobecně vnímáno, jako vše prospěšné, užitečné a hodné následování. Z řady etických teorií vynikla Kantova etická teorie, podle níž je dobrem to, co odpovídá bezpodmínečně příkazu morálního zákona (kategorického imperativu), vloženého do každé rozumné bytosti. Tento vyžaduje aby člověk jednal tak, aby se jeho jednání mohlo stát všeobecným zákonem jednání pro druhé.³⁵

Tak jako se časem mění mravní hodnoty a nepsané zákony i to co je dobré nebo zlé prochází proměnou. Zatímco dnes považujeme za dobrou a společností prospěšnou, například práci duchovních, v minulosti tito byli za totožné jednání předhazováni lvům. Dnes, když muž doprovodí ženu domů, je jeho jednání považováno za čestné a dobré, dříve by to bylo považováno za nemravné a tedy i nemorální. Obdobných případů by se dalo jmenovat mnoho.

Zbývá tedy pouze konstatovat, že na co se dnes nahlíží z etického hlediska jako na dobré a tedy morální, může v budoucnu být posuzováno opačně. V právu bychom pojem „dobro“ hledali asi marně, snad jen pojem „dobré víry“ nebo „dobré mravy“. Na druhou stranu je nutné říci, že všechny mravní kategorie pravdy, dobra a spravedlnosti mají mnoho společného, úzce se prolínají. Z toho důvodu je možné říci, že konání dle práva je považováno za dobré.

Z morálního hlediska však není cílem dosahovat dobra, ale jde o samotné jednání a cíle za jakým účelem jsme jednali tak, jak sem jednali.

---

³⁵ Havránek, J. a kol. Právní teorie, Uiridica Brunensia, 1995, s. 37, ISBN 80-85964-23-6

2.3.3 Spravedlnost

Ani nyní, jako v odstavcích výše, není cílem pokoušet o podání vyčerpávajících vysvětlení a definic mravních kategorií nebo snad dokonce vytvářet jakousi soukromou teorii o vzájemném propojení práva a kategorií morálky (pravda, dobro, spravedlnost). Jde o jakýsi náznak, kdy jsem se snažil nastínit, že ať kategorie uchopíme z jakékoliv strany, vždy na povrch vyplave ono neoddělitelné pouto s právem.

Spravedlnost má opět mnoho významů, mohli bychom ji pojmut jako ctnost jedince, nebo jako sociální spravedlnost.

Jedna z dodnes platných a nejstarších teorií spravedlnosti je zachycena v Aristotelově díle Etika Nikomachova, kde je spravedlnost považována za rovnost a také za ctnost, vlastnost jedince.

Aristoteles doslova uvádí, že „ Spravedlnost je dokonalá ctnost, ale ne jako sama o sobě, ale jenom ve svém vztahu ke spoluobčanovi.“ Správné konání a dobré ctnostné vlastnosti člověka jsou jenom částí objektu, na který se vztahují naše představy o spravedlnosti. Nositelem hodnoty toho, co je spravedlivé nebo nespravedlivé, jsou i normy a principy regulující konání lidí.³⁶ Jednou z koncepcí spravedlnosti je teorie J. Rawlse: „Spravedlivé uspořádání vyžaduje co nejširší svobody každého, rovné a slučitelné se svobodami druhých. Nerovné rozdělení hodnot je přípustné jen za podmínky slušné rovnosti příležitostí k jejich dosahování a za předpokladu, že bude působit též k zvýhodnění nejméně zvýhodněných.“³⁷ , zde právě můžeme hovořit o již zmíněném vymezení spravedlnosti jako ctnosti společnosti, tedy sociální spravedlnosti.

Dle britského profesora H.L.A. Harta: „ Spravedlnost vytváří jeden segment morálky, jehož předmětem není primárně individuální chování, ale způsoby, jakými se zachází se skupinou jednotlivců. Principy spravedlnosti však nevyčerpávají ideu morálky.“³⁸

Tak jako právo tak i spravedlnost mají ve svém zájmu člověka. Spravedlnost je jakýmsi ideálním stavem dosaženého v kooperaci s právem nebo morálkou. Nezbyvá nic jiného, než souhlasit s citací Aristotelova výroku o spravedlnosti, především s tím, že ji musíme posuzovat ve vztahu k ostatním. Tento výrok by se však dal užít

---

³⁶ Havránek, J. a kol. Právní teorie, Uiridica Brunensia, 1995, s. 32, ISBN 80-85964-23-6

³⁷ Boguszak, J. Čapek, J. Gerloch, A. Teorie práva, ASPI Publishing, Praha, 2004, s. 279, ISBN 80-7357-030-0

³⁸ Příbáň, J. Suverenita, právo a legitimita, Karolinum nakladatelství Univerzity Karlovy, Praha, 1997, s. 110, ISBN 80-7184-470-5

přínejmenším i na kategorii dobra, jelikož konání dobra ve jménu ostatních je dobrem a nemůže být považováno za sobectví.

2.4 Morální norma

Pro úplnost vykreslení morálky, jako regulativního systému, lepší vysvětlení následujícího a zásadního oddílu této kapitoly, který je zaměřen na vztah práva a morálky, je nutné v krátkosti vymežit morální normu.

Morální normou můžeme rozumět jakási nepsaná pravidla chování, které konkretizují a vyjadřují hodnoty společnosti. Mohou mít formu jak psanou (morální kodex např. policisty), tak nepsanou. V případě psané formy může jejich porušení znamenat i právní následek. Lze však říci, že většina morálních norem je nepsaných a proto se neliší od mravních zvyků a obyčejů.

Víme, že právní normy jsou závazné a vynutitelné státní mocí, ale jaká je podstat autority a závaznosti morálních norem? V případě morální normy se jedná o společenskou závaznost a vynutitelnost. Místo odsuzujícího rozsudku soudu, který je vyneseno jménem republiky, dává najevo veřejnost svůj nesouhlas různými způsoby, a to od slovního odsouzení, až po vytlačení na okraj společnosti.

Morální normy nevznikají v hlavách hrstky zvolených zástupců, ale jejich vznik je dán dlouhodobým společenským vývojem, uznáním jednání za normu. Jako příklad je možné uvést pravdomluvnost, laskavost, věrnost atd. Pokud společnost uzná, že je žádoucí, aby každý jednatel takto jednal, stávají se tyto příklady morální normou. Vznik morálních norem je možný, též z toho důvodu, že člověk je tvorem společenským, a proto chce-li ve společnosti žít a přežít musí své jednání omezit s ohledem na ostatní členy. V ideálním případě právní a morální normy fungují ve společnosti ve vzájemné harmonii, dochází k vzájemnému doplňování a překrývání.

Je zřejmé také to, že čím vyšší je úroveň morálky ve společnosti, tím vyšší morální nároky jsou kladeny na jednotlivce.

2.5 Vztah práva a morálky

Mezi právem a morálkou existuje mnoho vztahů které je spojují v oblastech normotvorby, realizace práva, ale také jsou v těchto vztazích oddělovány.

Morálka sama o sobě obsahuje mnohem širší oblast společenských vztahů než právo, jak již bylo řečeno v úvodu této práce „právo je minimum morálky“.

Vztahem mezi právem a morálkou se zabývá L. Fuller. Navrhl velice krátkou a výstižnou definici práva a sice „právo je činnost podřizující lidské chování pravidlům.“³⁹ Jak tvrdí, je nespokojený se stavem, rozboru vztahů mezi právem a morálkou. Vytýká právníckému myšlení, že se vyčerpává myšlením o právu a spokojuje se s tím, že nechává bez prozkoumání to, k čemu se právo vztahuje a od čeho se odlišuje, totiž morálku. Neexistuje žádný právní systém, který by neobsahoval prvky nespravedlnosti, žádná vláda zákona nemůže zaručit, že právní systém bude dokonalý a spravedlivý, je však důležité, aby byly zavedeny mravní standardy dříve, než začne právní systém fungovat. Na druhou stranu je všeobecně známé, že závažnější nespravedlnosti se dějí tam, kde vláda zákona není.

Ve své knize Fuller na pěti stranách popisuje dlouhosáhlou alegorii O Rexovi, kterak se stal neúspěšným reformátorem práva. Na této alegorii poukázal na to, co je důležité mít na mysli při tvorbě práva. V krátkosti zde bude nastíněn příběh krále Rexe a zmíněno oněch osm způsobů, jak neuspět při tvorbě práva. Toto podobenství, je nadčasové, po jeho přečtení si může každý udělat obrázek sám.

Král Rex byl zanícený reformátor. Když nastoupil na trůn, rozhodl se pro reformu práva. To chtěl učinit z několika důvodů. Prvním z nich byl ten, že právní řád po generace neprošel zásadní reformou, řízení před soudy bylo těžkopádné, právní normy byly formulovány v zastaralém jazyce, justice byla nákladná a soudci byli lajdáctí. Rex však se svou reformou neuspěl především pro svou naivnost a neerudovanost.

Nejzásadnější je závěr, kdy Fuller stanoví osm způsobů, jak neuspět při tvorbě práva. Jsou jimi tyto:

- 1) neschopnost vůbec dospět k pravidlům
- 2) neschopnost zveřejnit nebo vůbec zpřístupnit pravidla, která se mají dodržovat
- 3) zneužití retroaktivního zákonodárství, které nejen nemůže být vodítkem jednání, nýbrž podkopává i integritu pravidel působících do budoucna, protože se vystavují hrozbě, že bude retroaktivně změněna
- 4) neschopnost vytvořit srozumitelná pravidla
- 5) pravidla, která si odporují

---

³⁹ Fuller, L. L. Morálka práva, přeložil: Příbání, J. OIKOYMENH, Praha, 1998, str. 91, ISBN 80-86005-65-8

- 6) pravidla vyžadující chování, jehož ten, na koho se vztahují, není schopen
- 7) tak časté změny pravidel, že se podle nich nelze orientovat
- 8) neshoda mezi vyhlášenými pravidly a jejich uplatňováním v praxi⁴⁰

Neexistuje žádná morální povinnost se těmito pravidly řídit. Pokud však při tvorbě práva dopustíme to, že alespoň jeden z těchto bodů je absolutně nedodržen, nedá se hovořit o právním systému.

Důležitým rozdílem mezi právem a morálkou je v uplatňovaných normách. Zatímco v právu jsou tyto normy jasné, přesné a universální, morální normy této universálnosti ani zdaleka nemohou dosáhnout. Je nutné si položit otázku: „Jaké morální systémy jsou ve společnosti lidmi různého společenského postavení uznávány?“ V případě práva je to snadno zjištělné v textu právních předpisů. Proto v obou systémech nachází uplatnění další disciplíny, jako jsou filosofie, psychologie a sociologie.

2.6 Problém konfliktu práva a morálky

Vznik konfliktu práva a morálky je zapříčiněn tím, že právní a morální sféry neexistují odděleně, ale prolínají se. Nejčastěji k tomu dochází při snaze zákonodárců upravit soukromoprávní vztahy, jako je manželství, dědictví, spoluvlastnictví atd.

U dědictví dochází často k situacím, kdy spory jednotlivých dědiců nekončí jen hádkami a jednáním u soudu, ale i fyzickým napadáním. Je jedno zda zůstavitel zanechá závěť či nikoliv, jednání jednotlivých aktérů nemívá onu smuteční symboliku vypořádání majetkových vztahů po zemřelém. Téměř každý, kdo nějak volí v této situaci, volí většinou pro sebe a ne pro jiné zúčastněné, a proto dochází ke konfliktům. Nemorální jednání může být spatřováno již ve snaze potencionálního dědice ovlivnit zůstavitele ve svůj prospěch. Jeho jednání je sice nemorální, ale nemusí být protizákonné. V opačném případě může nastat situace, kdy zůstavitel závěť nezanechá, například pozůstalí synové dědí ze zákona stejným dílem, ač jeden se o svého rodiče do jeho smrti staral a druhý ho jen využíval. Taktéž nemorální, ale ne nezákonné. Tento velmi zjednodušující pohled ukazuje, jak obtížné je vyjádřit podobné typy společenských vztahů v obecných právních normách, jaká náročnost se klade na jejich aplikaci v případech státní integrace do těchto především soukromoprávních vztahů.

---

⁴⁰ Fuller, L. L. Morálka práva, přeložil: Příbáň, J. OIKOYMENH, Praha, 1998, str. 41-42, ISBN 80-86005-65-8

V běžném životě je morální hodnocení právních předpisů konkrétními lidmi možné pouze na základě toho morálního systému, který uznávají, nikoliv na základě toho, který by měli dle většinového společenského přesvědčení uznávat.

„Je cílem, aby právní odpovědnost a právní povinnosti byly v těch případech, kdy právní předpis zahrnuje morální aspekty, zároveň svým obsahem i morální odpovědností a povinnostmi, neboť tím se zvyšuje autorita práva. Tento cíl je však komplikován zvláštností obou normativních systémů, především rozdílným způsobem jejich tvorby.“⁴¹

Jako zásadním rozlišujícím kritériem může být formální aspekt práva, tedy zvláštní státem uznaná forma, což není u morálních norem možné. Jako další je odlišný způsob vynucení, kdy právo je sankcionováno státem, naproti tomu morálka veřejným míněním.

Z uvedeného plyne, že by se dalo hovořit spíše než o konfliktu práva a morálky o jejich odlišnostech, což podporuje následující tvrzení: „Oba systémy usměrňují chování lidí v mezilidských vztazích vzájemně. V morálních normách se nejúžeji projevuje hodnotová orientace lidí. Tím se stává jasné, proč právo i morálka jsou adresovány k blízkým stránkám jednoho a téhož objektu regulace a proč se právní normy musejí o morálku opírat.“⁴²

2.7 Morálka a právo - dílčí závěr

V této kapitole byl přiblížen další z regulativních systémů, který jednání a konání člověka ovlivňuje. Bylo popsáno několik jednotlivých morálních kategorií, se zaměřením především na vztah práva a morálky. Definovat to, co patří do sféry práva je mnohem snazší než u morálky. Je to dáno především tím, že právo má jasnou formu a obsah. U morálky je mnohem složitější, aby člověk jednal v souladu s morálními normami. V ideálním případě by bylo žádoucí, aby jeden normativní systém podporoval ten druhý. Kdyby selhalo právo, zastoupila by jeho funkci morálka a naopak.

Není pravdou, že morální autorita společnosti je dána její rolí morálního zákonodárce, ale dalo by se říci, že společnost je způsobilá k této roli zákonodárce, protože z našeho pohledu je obdařena oprávněnou morální autoritou.

---

⁴¹ Šámalík, F. Právo a společnost, Academia, Praha, 1965, s. 309, ISBN 21-140-65

⁴² Havránek J. a kol. Právní teorie, Uiridica Brunensia, 1995, s. 41, ISBN 80-85964-23-6

Morální autorita, to je jakási psychická skutečnost, jakési vědomí, ale vyšší a mnohotvárnější než to naše, a my cítíme, že to naše je na něm závislé. Společnost má tu vlastnost, protože je zdrojem a depozitářem všech intelektuálních statků, utvářejících civilizaci. Společnost nám dává vše podstatné pro náš duševní život. Náš individuální rozum má jen takovou cenu, jakou cenu má onen neosobní a kolektivní rozum.⁴³

Tedy lze vyvodit závěr, že ač mezi oběma systémy dochází k určitým střetům, pro řádné fungování společnosti jsou nezbytné.

V této práci nebyly zmíněny osobnosti, také takzvané morální autority. Ne snad proto, že by jejich role ve společnosti byla mizivá, ale z důvodu složitosti této otázky. Bylo by nutné rozebrat důvody, proč jim není umožňováno své názory publikovat a vyjadřovat v mediích, kdo je vůbec morální autoritou, co je příčinou nezájmu masmédií o jejich názory.

---

⁴³ Durkheim, E. Sociologie a filosofie, Sociologické nakladatelství, Praha, 1998, s. 88, ISBN 80-85850-57-5

3. Rodina a výchova ve vztahu k právu

3.1 Výchova a vzdělávání ve vztahu k právu

„Výchova je činnost životem podmíněna a život podmiňující“⁴⁴

Definice výchovy by bylo možno vyhledat nepřeborné množství, vzhledem k tomu, že tato práce má vztah k oboru sociální pedagogika, je důležité zmínit definici vymezení výchovy z pohledu sociální pedagogiky dle profesora Krause: „Výchova se jeví jako regulování, záměrné a cílené vstupování do celoživotního procesu zespolečňování jedince, probíhající v jistém konkrétním kulturně společenském systému.“⁴⁵

Dále lze chápat výchovu jako záměrné ovlivňování socializačních procesů v souladu se společensky přijatými normami a hodnotami a učení se společenským rolím a vzdělávání jako vštěpování znalostí a dovedností. Vedle záměrného působení vychovatelů hrají klíčovou úlohu v socializaci biologické faktory a více či méně reflektované vlivy prostředí a vlastních činností jedinců.⁴⁶

Nejdůležitější otázka této podkapitoly by mohla znít nějak takto: „Jaký je minulý a současný stav právní a mravní výchovy v naší společnosti?“ V případě mravní výchovy byla tato v minulosti zjevně nejvíce prostoupena ideologickým balastem „jediného vědeckého“ učení marxismu – leninismu. Koncepce komunistické mravní výchovy se odvíjela od dogmatického výkladu etiky, v níž byla tzv. komunistická etika a morálka povýšena nad všechny ostatní etické systémy, vzato historicky i poměřováno současností. Poměr dobra a zla se pokládal za vyřešený v důsledku postupné přeměny společenského řádu v řád socialistický a následně komunistický.⁴⁷ Např. Marx chápe morálku jako formu odcizení lidského života v podmínkách soukromého vlastnictví. Píše: „jsou náboženství, rodina, stát, právo, morálka, věda umění jen zvláštní způsoby

---

⁴⁴ Kraus, B. Poláčková, V. et al. Člověk – Prostor – Výchova, Paido, Brno, 2001, s. 41, ISBN 80-7315-004-2

⁴⁵ tamtéž, s. 41

⁴⁶ Havlík, R. Kořá, J. Sociologie výchovy a školy, Portál, Praha, 2007, s. 13, ISBN 978-80-7367-327-7

⁴⁷ Vacek, P. Rozvoj morálního vědomí žáků, Portál, Praha, 2008, s. 83, ISBN 978-80-7367-386-4

výroby a podléhají jejímu obecnému zákonu. Pozitivní zrušení soukromého vlastnictví, jakožto osvojení lidského života, je proto pozitivním zrušením veškerého odcizení, tedy návratem člověka z náboženství, rodiny, státu, atd. do jeho lidského společenského jsoucna.⁴⁸

V případě, kdy bývá jedna myšlenka preferována a protěžována, zákonitě ostatní ustupují do pozadí zájmu. K částečné změně vývoje dochází po roce 1989, kdy se pozornost laické a především odborné veřejnosti obrací k řadě témat, které pociťuje jako naléhavé a volají po určitých změnách a řešení. Do této oblasti patří i otázky morálky, morální výchovy, ale i práva. Dalo by se předpokládat, že morálka a proces její obnovy a dalšího rozvoje po roce 1989 bude v centru zájmu teoretiků a praktiků. Zatím tomu tak není. Pelikán J. v úvodu recenze knihy R. Rosche Etická výchova konstatuje, že pociťovaný nedostatek literatury v oblasti mravní výchovy „je snad způsoben rozpaky nad touto dříve akcentovaně ideologickou oblastí.“⁴⁹

Při hledání odpovědi na otázku jak popularizovat právo, jakým způsobem jej začlenit do povědomí většiny obyvatelstva, zaznívají vždy obdobné názory a způsoby jak toho dosáhnout. Většina z nich je již více či méně prováděna, lze však říci ne dostatečně. Základem je samozřejmě výuka na odpovídající úrovni na všech stupních škol.

Velmi využívaná je forma rad čtenářům různých společenských časopisů a novin. Naopak první opravdu koncepční vlašťovkou v rámci veřejnoprávní televize je pořad Neznalost zákona neomlouvá, představující více méně ideální příklad vhodného modelu. Další cestou jsou v dnešní době neustále se rozvíjející internetové servery specializující se na uvedenou tematiku. Neméně významnou součástí procesu popularizace práva by pak měly být i aktivity státních orgánů (prezentace, brožury, informační kampaně a v neposlední řadě i zpřístupnění zdrojů právních předpisů v co možná nejpřijatelnější podobě).⁵⁰

Při rozvoji mravní výchovy a výchovy k právu je nutná kooperace rodiny a školy. Jelikož ať chceme nebo ne, pedagogika a pedagogické jevy, jako jedny z nejsložitějších společenských jevů, jsou komplexně determinovány ekonomickými, sociálními a politickými podmínkami, hodnotovou orientací společnosti i úrovní vědy, techniky a

---

⁴⁸ Šámalík, F. Právo a společnost, Academia, Praha, 1965, s. 298, ISBN 21-140-65

⁴⁹ Vacek, P. Rozvoj morálního vědomí žáků, Portál, Praha, 2008, s. 83, ISBN 978-80-7367-386-4

⁵⁰ www.epravo.cz

kultury i celým způsobem života.⁵¹ V případě zmíněné kooperace lze možné negativní vlivy buď školního prostředí nebo rodinného prostředí zmírnit.

Pedagogové a psychologové zabývající se teoretickými i praktickými otázkami školství a procesu výchovy a vzdělávání i učitelé s dlouhodobými praktickými zkušenostmi v současnosti zjišťují, že tradiční školství už nestačí vysokému tempu rozvoje a šíření vědeckých poznatků. Stále více se potvrzuje, že v dnešním extrémně složitém světě, v prostředí komplikovaných sociálních podmínek a mezilidských vztahů už jedinci nevystačí nejen s dobře osvojeným množstvím informací, poznatků a vědomostí, ale ani se znalostmi, jak tyto poznatky prakticky v každodenním životě využít. Především se totiž potřebují více dozvědět sami o sobě – kdo jsou, jací jsou, jak je vnímá jejich okolí, jakou roli mají ve svém sociálním prostředí, jak většinou řeší problémy, jaké mají potřeby a přání. Na takové úkoly není dle názoru Gajdošové E. a Herényiové G. Současné školství připraveno.⁵²

Jak z uvedeného plyne, na stavu současné úrovni znalosti práva a mravní výchovy nese též české školství, které se dostatečně nevěnovalo po pádu komunistického režimu problémům práva a morálky. Pedagogičtí pracovníci měli svázané ruce vyučovacími osnovami, které se změnou režimu dostaly pouze kosmetických úprav. Byly vypuštěny ideologické pasáže, systém výuky však zůstal. Vymlouvat se však i dvacet let po pádu komunismu, že dřív bylo vše špatné, nesystémové a nefunkční, je hloupá neznalost. Jako příklad lze uvést volnočasové aktivity mládeže a dospívajících. I když ne ideální, ale poměrně slušně fungující systém, byl po roce 1989 absolutně bezmyšlenkovitě zavrhnut, majetek svazu mládeže zmizel v propadlišti, a s tím jak pokračovat v práci s mládeží si nikdo hlavu nelámá.

Velmi očekávaná změna nastala v nedávné době s přijetím zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) a příchodem rámcových vzdělávacích programů (RVP), které částečně předali iniciativu do rukou pedagogů. Jelikož studijní obor sociální pedagogika s tímto zákonem úzce souvisí, je povinností každého zodpovědného studenta si jej alespoň částečně pročíst. Vzhledem k tématu bakalářské práce byla pozornost zaměřena na témata RVP, vztahující se k právu a morálce. V samotném zákoně však jsou jen

---

⁵¹ Jůva, V. sen. & jun. Úvod do pedagogiky, Paido, Brno, 1995, s. 7, ISBN 80-85931-06-6

⁵² Gajdošová, E. Herényiová, G. Rozvíjení emoční inteligence žáků, přeložila: Slavíková, J. Portál, Praha, 2006, s.9, ISBN 80-7367-115-8

nastíněny myšlenky, jakým směrem by měl být RVP zaměřen. Konkrétně v § 4 odst. 2) RVP musí odpovídat nejnovějším poznatkům:

- a) vědních disciplín jejichž základy a praktické využití má vzdělávání zprostředkovat, a
- b) pedagogiky a psychologie o účinných metodách a organizačním uspořádání vzdělávání přiměřeně věku a rozvoji vzdělávaného.⁵³

Tento zákon je však účinný od 4. července 2008 z tohoto důvodu je na jeho hodnocení přece jen brzy. Probíhalo sice několik pilotních programů, do kterých bylo zařazeno několik jednotlivých škol a tříd, ale jak plyne z rozhovoru Jindřicha Kitzbergera, náměstek ministra školství pro ČRo 1- Radiožurnál ze dne 28.7.2008 vše je teprve na začátku. „Změna osnov postupuje do druhých a sedmých ročníků. Začala v září 2007. To znamená, že už zasáhne čtyři ročníky základní školy, kdy školy začínají vyučovat podle svých vlastních školních vzdělávacích programů, které si vytvořily podle toho státem předepsaného rámce, a naopak střední školy se na tuto změnu začínají připravovat. Pro gymnázia již byl RVP vydán a měly by podle něj začít vyučovat o rok později. Pro odborné školství část rámcových vzdělávacích programů už byla vydána, pro další obory bude vydána během tohoto školního roku.“⁵⁴

Na stránkách ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy jsou dostupné kompletní dokumenty s RVP, pro závěrečnou práci jsou nejdůležitější vzdělávací oblasti týkající se, práva a morálky konkrétně se jedná o kapitoly: Člověk a jeho svět; Člověk a jeho společnost. V těchto vzdělávacích oblastech je kladen největší důraz právě na právo a morálku. Dle tohoto dokumentu by nemělo jít o pouhé biflování se pouček. Obsah těchto vzdělávacích oblastí pro svou obsáhlost není zařazen do této práce. V případě zájmu jej lze vyhledat na internetových stránkách Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy(www.msmt.cz).

Již řadu let je velkou částí společnosti preferován názor na rozvoj mládeže a sice, že škola je hlavním a jediným možným místem, kde se děti nejen vzdělávají, ale i vychovávají. Pro rozhodování dětí a mladistvých, které normy a způsoby chování v rámci daných kulturních zvyklostí přijmout, o oblasti volného času, vzdělání a podpory při něm, je k dispozici čím dál tím méně pomoci nebo vůbec žádná. Rodiny sami podléhají v této oblasti nejistotám a ostatní instituce přispívající k socializaci

---

⁵³ zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

⁵⁴ www.msmt.cz

(církve) zde mají jen okrajový nebo rozporuplný vliv (masmédia). Proto se od školy očekává, že si s tímto problémem poradí v celé jeho šíři.⁵⁵

V silách žádné školy a žádného pedagoga není zastat všechny funkce, proto jak již bylo řečeno, pro řádný rozvoj jedince je nejdůležitější spolupráce všech výchovných, vzdělávacích a socializačních prostředí.

3.2 Současnost a minulost výchovy k právu, postavení sociální pedagogiky

Tak jako není možné bez jakéhokoliv hlubšího rozboru a zamyšlení hanit dobu minulou, je také nesmyslné jí legendarizovat. To především ve vztahu ke kázni a morálce na základních školách, až po školy vysoké.

Při studiu materiálů, které sloužily jako vodítko a podklad pro bakalářskou práci bylo zjištěno mnoho zajímavých myšlenek a názorů, které také byly v práci použity. V knize Jak předcházet nekázni aneb kázeňské prostředky od Stanislava Bendla je hned v prvních kapitolách téma, jehož nadpis zní: „My jsme ta poslední slušná generace aneb Legendarizace minulosti.“⁵⁶ V kapitole je popisováno, že ikdyž dnes na školách není kázeňská situace dobrá, ba na některých přímo katastrofální, je nutno si v zájmu objektivitě přiznat, že dříve také nebyla situace nijak růžová.

Je zde zmíněna publikace O. Chlupa z roku 1908 „Mravní nemoci dětství“, kde autor pojednává i o dětské zločinnosti a alkoholismu. Konstatuje, že nejsou nijak výjimečné případy ze středních škol, kdy chlapci ve věku 13-14 let navštěvují prostituční místnosti. Dále se v jednotlivých částech zmiňuje též o dalších formách nevhodného chování dětí typické pro současnou dobu jako jsou drogy, šikana a házení předmětů na projíždějící automobily a vlaky.⁵⁷

Zde je právě největší prostor pro sociální pedagogiku a sociálního pedagoga. Jelikož sebelepší zákon, nařízení ministerstva školství nebo RVP není samospásný. Nejdůležitější je dlouhodobá a systematická práce s dětmi a mládeží, ale i dospělou populací. To, že problémová mládež je pro sociální pedagogiku nosným tématem vyplývá z definic pojetí této disciplíny. Pro podporu tohoto tvrzení lze užít definici

---

⁵⁵ Hopf, A. Sociální pedagogika pro učitele, přeložil: Vokáčová-Svatošová, Píchal, UK v Praze, 2001, s.13, ISBN 80-7290-053-6

⁵⁶ Bendl, S. Jak předcházet nekázni aneb kázeňské prostředky, ISV, Praha, 2004, s. 13, ISBN 80-86642-14-3

⁵⁷ tamtéž, s. 13-14

profesora Krause, z knihy *Člověk-Prostředí-Výchova: „Širší pojetí sociální pedagogiky,* podle kterého se tato disciplína zaměřuje nejen na problémy patologického charakteru, marginálních skupin, částí populace ohrožených ve svém vývoji a potencionálně deviantně jednajících, ale především na celou populaci ve smyslu vytváření souladu mezi potřebami jedince a společnosti, na utváření optimálního způsobu života v dané společnosti.“⁵⁸

V tomto smyslu je sociální pedagogika v současné době pojímána jako transdisciplinární samostatná vědní disciplína, která se dotýká mnoha okruhů problémů. Pozornost je věnována zkvalitňování výchovy v prostředí rodiny, školy, problematice vrstevnických skupin. Taktéž se zabývá problematikou volného času, fungování mimoškolních výchovných zařízení, společenských zařízení, hnutí a sdružení.

Kromě vazby sociální pedagogiky na sociologii, psychologii, filosofii, politologii, ekonomii, je úzce spjata s právem a právními disciplínami (především právo občanské, rodinné, trestní, pracovní) má význam pro pochopení podstaty a fungování právního státu a poskytuje z tohoto hlediska poznatky o normách týkající se sociálně výchovné práce.⁵⁹

Jak již bylo řečeno sociální pedagogové dnes působí v různých oborech jejich právní vědomí a orientace v právu musí být fundovanější v případě, že jsou zaměstnání v úřadech péče o mládež, v rodinných, manželských, občanských poradnách nebo institucích poskytující právní ochranu mládeže.

V kontextu dnešní doby, kdy nastává krize životní orientace u mládeže především v důsledku nejistoty v trávení volného času, ve snaze uspokojit své potřeby a vytvořit si vlastní život, musí umět sociální pedagog při řešení nastalých problémů odborně poradit jak z hlediska psychologického, pedagogického tak i právního.

3.3 Rodina, rozvod – možnosti právní a morální regulace

Tato podkapitola byla do práce zařazena, jelikož rodina je základním socializačním prostředím a prakticky každý z nás jejím prostřednictvím přichází poprvé do styku s otázkami týkající se základních regulačních systémů morálky a práva.

---

⁵⁸ Kraus, B. Poláčková, V. et al. *Člověk – Prostředí – Výchova*, Paido, Brno, 2001, s. 12, ISBN80-7315-004-2

⁵⁹ tamtéž, s. 28

Vzhledem k tomu, že v české republice v roce 2008 skončilo 49,6 % manželství rozvodem⁶⁰ může se tato skutečnost týkat i někoho z blízkého okolí.

Chtěl bych ukázat na příkladu rozvodu, možnosti a meze právní regulace společenských vztahů. Jak již v práci zaznělo největší rozpory mezi právem a morálkou vznikají při právních úpravách soukromoprávních vztahů, do kterých patří mimo jiné občanské i rodinné právo, kde jsou vtahy okolo rodiny a manželství upraveny.

V občanském zákoníku(zákon č. 40/1964 Sb.) jsou upraveny majetkové poměry mezi manželi. Proti tomu jsou v zákoně o rodině (zákon č. 94/1963 Sb.) upraveny otázky týkající se vzniku a zániku manželství.

Pro pochopení věci je důležité definovat pojem manželství a následně rodiny.

Manželství je trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem. Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.⁶¹

Rodina je jak biologická, tak sociální, relativně stálá skupina, spojena vztahy příbuzenství, která vychovává děti a poskytuje svým členům sociální, citové a hodnotové zázemí.⁶²

V obou definicích se nám objevuje důležité slovní spojení „výchova dětí“. Tedy všichni dospělí, kteří vstupují do manželského svazku nebo v něm již nějaký čas jsou, by měli dbát na to, aby řádným způsobem vychovávali své děti. To mimo jiné také znamená, výchova k morálním hodnotám a úctě k právu.

Ve vztahu mají oba manžele stejná práva a povinnosti. Mají společně rozhodovat o rodinných záležitostech, vzájemně si pomáhat, být si věrni, společně se podílet na výchově dětí a respektovat jeden druhého. Často však dochází k podceňování těchto vztahů, což vede k problémům a partnerským nesouladům, ty mohou vyústit až v rozpad manželství. Taková situace se pak obvykle řeší rozvodem, který je komplexní složitou životní zkušeností pro všechny členy rodiny a prochází zpravidla šesti stádii: emočním, právním, majetkovým, rodičovským, sociálním a psychickým.⁶³

Současná právní úprava v ČR rozlišuje tři typy rozvodu uvedených v zákoně o rodině: sporný-jedná se o základní úpravu rozvodu § 24; nesporný neboli smluvený-dohoda manželů § 24a; ztížený-jeden z manželů s rozvodem nesouhlasí § 24b.⁶⁴

---

⁶⁰ <http://nasepenize.cz/news/123/ARTICLE/4529/2009-03-16.html>

⁶¹ zákon č. 94/1963 Sb.

⁶² Sekot, A. Sociologie v kostce, Paido, Brno, 2006, s. 201, ISBN 80-7315-126

⁶³ tamtéž, s. 208

⁶⁴ zákon č. 94/1963 Sb.

V každém tomto paragrafu a následných je myšleno na děti. V úpravách se zákonodárci pokusili upravit všechny možné varianty komu z rodičů a za jakých okolností dítě svěřit do péče. V nejlepším případě se oba rodiče dohodnou, jakým způsobem si výchovu dítěte po rozvodu rozdělí. Tím dávají příklad všem okolo, že je možné se v zájmu dítěte vypořádat s touto těžkou životní situací. Z morálního hlediska, by se vždy rodiče měli dohodnout, a každý by měl uznat svůj podíl na rozpadu manželství.

V případě, že tomu tak není musí o svěření do péče rozhodnout soud. Přestože se dá říci, že v zákoně je podrobně nastíněno komu z rodičů, který splňuje dané podmínky, dítě svěřit, nemůže zákon popsat vše. Pokud oba rodiče bezesporu splňují všechny požadavky uvedené v zákoně, komu dítě svěřit, pokud není možné vzít v úvahu přání dítěte, lze si položit otázku: Jaké rozhodnutí dle zákona je spravedlivé? Jakým způsobem dále upravit zákon, aby vyřešil všechny možné nastalé situace. Na tyto všechny otázky je jednoduchá odpověď. Možnosti a meze právní regulace společenských vztahů jsou omezené a nemůžeme se spoléhat na to, že zákony za nás vše vyřeší.

4. ZÁVĚR

Bakalářská práce se věnovala tomu, jakým způsobem jsou v České republice regulována práva a povinnosti občanů. Jako nejzásadnější a nejdůležitější z pohledu našeho právního řádu je považována ochrana základních lidských práv a svobod a ústavního zřízení. V otázce právního vědomí lze vyvodit závěr, že se stále pokoušíme hledat chybu někde jinde a to buď výmluvou na minulý režim nebo na nedostatek času. Zaujmutí takovéto pozice však může znamenat jednomu jednu věc, a to že nechceme, aby se něco změnilo, současný stav, kdy jsme odkázáni na jiné osoby znalé práva, nám plně vyhovuje.

Jako další regulativní systém, který ovlivňuje jednání lidí je morálka. U té oproti právu nelze jasně říci, jaké hodnoty jsou v našem státě preferovány nebo snad jen velice obecně a povrchně (čestnost, pravdomluvnost, spravedlnost, poctivost...). Právo oproti morálce má jednu výhodu a tou je jasná forma a obsah.

Práce se taktéž věnovala morální a právní normě. V souvislosti s nimi je nutné konstatovat, že rozdíl v jejich regulativnosti společenských vztahů je nejdůležitější zmínit skutečnost, že v případě porušení právní normy je povinností státu, všemi možnými způsoby donutit občana ke zjednání nápravy, případně jej za takovéto jednání potrestat. Naproti tomu u morální normy tato povinnost chybí. Případné morální odsouzení společností však bývá rychlejší a může být i citelnější. Nejvyšším trestem společnosti je vyloučení jedince, který se nechová podle obecných morálních norem. Dle mého názoru je však pro člověka mnohem jednodušší jednat v souladu s právními normami, právě vzhledem k jejich určitosti. Jelikož žijeme ve společnosti a ne každý separovaně na své planetě, musí zde existovat systémy, které naše spoluzítí budou koordinovat a řídit. Nejvýznamnější z nich jsou právě právo a morálka.

Úkolem bakalářské práce bylo zjistit jak právo může regulovat společenské vztahy, jakým způsobem se na této regulaci podílí také morálka. Je nutné konstatovat, že nezbyvá než souhlasit s názory citovaných autorů v tom smyslu, že nejdůležitější je provázanost a soulad obou systémů.

Možnosti a meze právní regulace společenských vztahů jsou omezeny. To je dáno požadavkem na universálnost, ale i určitost právních norem, bez které by podle nich nikdo nemohl rozhodovat. Nejzásadnějším problémem v současné době je volání většiny společnosti po stále nových a nových právních úpravách. Naši zákonodárci na

toto volání slyší a to má za následek hypertrofii práva, právní systém se stává nepřehledný. Zmíněné skutečnosti potvrzují pracovní hypotézy tykající se nutnosti spolupráce práva a morálky jako základních regulačních systémů. Také to, že zde dochází k hypertrofii práva především vzhledem ke snaze regulovat právem všechny možné společenské vztahy.

Východisko z této situace je nutné hledat ve vzdělávání a výchově k morálním a právním hodnotám. Sociální pedagogika jako relativně nová vědní disciplína, která se má zasazovat o vytváření souladu mezi potřebami jedince a společnosti a tím se pokusit utvářet optimální způsob života, má tedy i výrazný potenciál ve výchově mládeže a dospělých k uznávání morálky a práva jako regulativních systémů.

Resumé

Cílem bakalářské práce je jasně a přehledně vysvětlit fungování práva v ČR v první řadě popsat právní systém v naší zemi, vysvětlit jakým způsobem právo a morálka může regulovat společenské vztahy. Analyzovat, kde je hranice těchto dvou regulačních systémů lidského jednání, kde se potkávají a naopak, kde dochází k vzájemnému konfliktu. Jaký vliv má výchova na náš vztah k právu a morálce a jaké je postavení sociální pedagogiky k právu a morálce.

Bakalářskou práci tvoří tři kapitoly, kdy **1. kapitola** obsahuje především základní informace o právním systému ČR a jaké základní hodnoty tento systém uznává. Dále je popsán vliv právní normy na jednotlivce, jakým způsobem může ovlivnit jeho jednání, v závěru kapitoly je uvedena případová studie z praxe, týkající se využití, zneužití a neznalosti práva; **2. kapitola** pojednává morálce, etice a základních morálních kategoriích (dobro, pravda, spravedlnost). Vysvětluje jakým způsobem může ovlivnit chování člověka morální norma, popisuje vztah mezi morálkou a právem; **3. kapitola** vysvětluje minulý a současný vztah výchovy k právu a morálce, je zde zmíněn vztah sociální pedagogiky k právu. Na příkladu rodiny a rozvodu jsou vysvětleny možnosti a meze práva v regulaci společenských vztahů.

Závěr je věnován vyhodnocení získaných poznatků, potvrzení hypotéz a vyslovení návrhu řešení zjištěných problémů.

Anotace

V této bakalářské práci je ve třech kapitolách rozebrán především vliv práva a morálky na společnost a jednotlivce. Je stručně popsán systém práva v ČR a jakým způsobem nás právo ovlivňuje. Jsou formulovány základní mravní kategorie a rozdílnost působení morální a právní normy. Taktéž je zmíněn konflikt mezi oběma regulačními systémy. V závěrečné části je věnována pozornost výchově k právu a morálním hodnotám, také je zmíněno postavení sociální pedagogiky k morálce a právu.

Klíčová slova

právo, právní norma, morálka, morální norma, výchova, regulace společnosti, demokracie

Annotation

This Bachelor thesis is divided into three parts which are focused especially on the influence of the legal system, law and ethics on the whole society and individuals. The Bachelor thesis also includes a brief description of the Czech Republic's legal system and the way how law influences the society of our country. There are formulated elemental moral categories and the difference in impact of moral and legal norm. Also, there is mentioned conflict between both of the regulatory systems. The closing part is focused on educating of people and upbringing of children in the way to respect moral and legal values. One of the parts also includes a notice of attitude of social pedagogy towards ethics and law.

Keywords

Law, legal norm, ethics, moral norm, upbringing/education, regulation of the society, democracy

Literatura a prameny (informační zdroje)

Právní předpisy:

1. Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České Republiky
2. Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
3. zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

Monografie:

4. Bendl, S. *Jak předcházet nekázni aneb kázeňské prostředky*. ISV, Praha, 2004, ISBN 80-86642-14-3
5. Boguszak, J. Čapek, J. Gerloch, A. *Teorie práva*. ASPI Publishing, Praha, 2004, ISBN 80-7357-030-0
6. Brázda, R. *Úvod do srovnávací etiky*. KLP, Praha, 1998, ISBN 80-85917-46-7
7. Durkheim, E. *Sociologie a filosofie*. Sociologické nakladatelství, Praha, 1998, ISBN 80-85850-57-5
8. Fuller, L. L. *Morálka práva*. Přeložil, Jiří Přibáň, Praha, 1998, OIKOYMENH, ISBN 80-86005-65-8
9. Gajdošová, E. Herényová, G. *Rozvíjení emoční inteligence žáků*. přeložila: Slavíková, J. Portál, Praha, 2006, ISBN 80-7367-115-8
10. Hartmann, N. *Struktura etického fenoménu*. přeložil: Karel Hlavoň., Praha 202, Academia, ISBN 80-200-0970-1
11. Havlík, R. Kořa, J. *Sociologie výchovy a školy*. Portál, Praha, 2007, ISBN 978-80-7367-327-7
12. Havránek, J. a kol. *Právní teorie*. Uiridica Brunensia, 1995, ISBN 80-85964-23-6
13. Hopf, A. *Sociální pedagogika pro učitele*. přeložil: Vokáčová- Svatošová, Píchal, UK v Praze, 2001, ISBN 80-7290-053-6
14. Houbová, D. *Psychologie pro právníky*. Masarykova universita, Brno, 2004, ISBN 80-210-3468-8
15. Chromý, Z. *Moudrost podle abecedy*. Unis publishing, Brno, 1997, ISBN 80-86079-10-2

16. Jirásková, V. *Občan v demokratické společnosti*, Sociologické nakladatelství, Praha 1999, ISBN 80-85850-78-8
17. Jůva, V. sen. & jun. *Úvod do pedagogiky*. Paido, Brno, 1995, ISBN 80-85931-06-6
18. Komárková, B. *Původ a význam lidských práv*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1991, ISBN 80-04-25384-9
19. Kraus, B. Poláček, V. et al. *Člověk – Prostředí – Výchova*, Paido, Brno, 2001, ISBN 80-7315-004-2
20. Krumpel, H. *Život a morálka*. přeložil: Rudolf Steindl, Horizont, Praha 1980
21. Kysela, J. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. Doplněk, Brno 2001, ISBN 80-723-078-3
22. Machalová, T. *Úvod do právní filozofie I. Díl*. Brno : Masarykova univerzita, 2001, ISBN 80-210-1829-1
23. Příbáň, J. *Sociologie práva*. Sociologické nakladatelství, Praha, 1996, ISBN 80-85850-18-4
24. Příbáň, J. *Suverenita, právo a legitimita*. Karolinum nakladatelství Univerzity Karlovy, Praha, 1997, ISBN 80-7184-470-5
25. Ricin, F. *Obecná etika*. přeložila: Jiříčková D. Praha, 1995, OIKOYMENH
26. Sekot, A. *Sociologie v kosce*. Paido, Brno, 2006, ISBN 80-7315-126
27. Šámálik, F. *Právo a společnost*. Academica, Praha, 1965, ISBN 21-140-65
28. Vacek, P. *Rozvoj morálního vědomí žáků*. Portál, Praha, 2008, ISBN 978-80-7367-386-4
29. Večeřa, M. Urbanová, M. *Základy sociologie práva*. Doplněk, Brno, 1996, ISBN 80-210-1459-8

Internetové odkazy:

30. www.epravo.cz/top/clanky/popularizace-prava-18555.html?print
(čerpáno dne 10.1.2009)
31. www.msmt.cz/ministerstvo/tydenik-skolstvi-vyrocní-zprava-ceske-skolní-inspekce
(čerpáno dne 26.1.2009)
32. ABZ slovník cizích slov (<http://slovník-cizich-slov.abz.cz>)